

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
Нестеряк Юрій Васильович

« ___ » _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИМИ ОНЛАЙН-ЗМІ ПИТАНЬ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Виконавець: Самосват Ірина Сергіївна _____

Керівник: к.н. із соц. комунікацій, доцент кафедри _____

Іващук Антоніна Анатоліївна _____

Нормоконтролер: _____

Остапчук Світлана Сергіївна _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....	7
1.1. Поняття та становлення правозахисної (адвокаційної) журналістики.....	7
1.2. Журналістські стандарти українських онлайн-ЗМІ.....	14
1.3. Українське законодавство та міжнародні документи, що регулюють практичну діяльність журналістів інтернет-медій	22
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛАХ.....	28
2.1. Особливості висвітлення інформації про права людини в журналістських матеріалах (на прикладі видань “Ліга”, “Радіо Свобода”, “Українська правда”, “Новое время”.....	28
2.2. Висвітлення прав людини у журналістських матеріалах: міжнародний досвід	34
2.3. Характеристика механізмів захисту прав людини в інтернет- ЗМІ.....	40
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТКИ.....	48
3.1. Особливості подачі інформації про вразливі групи населення (на прикладі ромів) в онлайн-ЗМІ.....	48
3.2. Аналіз основних помилок у ЗМІ при висвітленні питань, пов’язаних з захистом прав людини.....	54

3.3. Роль мас-медіа у протидії порушенням прав людини в Україні.....	60
Висновки до розділу 3.....	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні діяльність засобів масової інформації (ЗМІ) дуже впливає на життя суспільства, інформація, що надходить по каналах ЗМІ, міцно закріплюється в свідомості людей. ЗМІ, будучи важливою складовою частиною масової комунікації суспільства, виконують різні соціально-політичні функції, в тому числі і щодо захисту прав людини. У зв'язку з цим необхідно наукове осмислення правозахисної журналістики: як предметно-тематичної спеціалізації і традицій української журналістики в області захисту прав людини; як складової частини вітчизняного правозахисного руху в ході його історичного розвитку і специфіки правозахисних публікацій в сучасній українській пресі. Особливого значення набуває розгляд специфіки висвітлення інформації у матеріалах інтернет-видань. З зв'язку з останніми подіями в Україні, а саме Майдан, окупація Криму та війна на Донбасі, журналісти зрозуміли, що мають і повинні писати про захист прав людини. Незважаючи на недовіру суспільства до засобів масової інформації, журналісти мають неабиякий вплив на формування громадської свідомості. Робота медіа не обмежується лише публікацією новин. Сьогодні журналісти мають важливу роль у захисті інтересів аудиторії, а також у запровадженні змін у всіх сферах суспільства.

Останнім часом адвокаційна журналістика, яка вирішує проблеми суспільства, набуває популярності. Все більше медій починають звертатись до захисту прав людини у своїх матеріалах і реалізовувати соціальні обов'язки. Дослідження є актуальним, адже правозахисну журналістику та особливості висвітлення такої тематики в ЗМІ не було комплексно досліджено.

Особливості роботи журналістів із правозахисними матеріалами досліджували експерти Інституту масової інформації, І. Віртосу [1]О. Голуб [4], К. Шендеровський [28], О. Третьякова [26.]

Мета дослідження – цілісне розкриття особливостей висвітлення питань захисту прав людини Україні в контексті журналістських стандартів. Визначена мета передбачає розв'язання низки ключових *завдань*:

1. Визначити поняття та становлення правозахисної (адвокаційної) журналістики.
2. Охарактеризувати основні стандарти діяльності українських онлайн-ЗМІ, а також документи, які регулюють роботу онлайн-ЗМІ.
3. Визначити специфіку подачі інформації про права людини в українських та іноземних ЗМІ.
4. Схарактеризувати основні механізми захисту прав людини у ЗМІ
5. Проаналізувати особливості подачі інформації про права людини на прикладі ромів та схарактеризувати основні помилки, які допускають ЗМІ при висвітленні прав людини

Об'єкт дослідження – журналістські матеріали українських онлайн-ЗМІ, які стосуються захисту прав людини.

Предмет дослідження – висвітлення прав вразливих груп населення (на прикладі ромів) та основні помилки при висвітленні питань, пов'язані з захистом прав людини.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше* на комплексно проаналізовано правозахисну тематику в українських онлайн-ЗМІ.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання матеріалів дослідження журналістами, які висвітлюють правозахисну тематику у процесі викладання навчальних дисциплін, спецкурсів із журналістики, а також під час розробки навчальних посібників і методичних рекомендацій для студентів-журналістів.

Методи дослідження. У дослідженні використано:

— метод контент-аналізу дав можливість дослідити основні помилки та приклади порушення етичних стандартів у ЗМІ;

– метод термінологічного аналізу допоміг визначити окремі терміни дослідження;

– історичний метод дозволив схарактеризувати в динаміці журналістські стандарти та міжнародні документи щодо діяльності журналістів.

Публікації. Основні положення дипломної роботи було викладено в публікаціях:

— Самосват І. С. «Журналістська етика при висвітленні воєнних конфліктів» (збірник доповідей Міжнародного науково-практичного семінару присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології «Тенденції та перспективи формування професійної лексики»). – Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2018 рік. – С. 293-294.

— Самосват І. С. «Особливості висвітлення інформації про права людини в журналістських матеріалах» (Конкурсна робота на стипендіальну програму «Завтра.UA»)

— Самосват І. С. «Історія успіху незрячого у сліпому суспільстві» (конкурс студентських журналістських робіт на тему “Права людини в медіа: від розуміння до змін”)

Структура і обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (62). Загальний обсяг роботи становить 74 сторінки, основний зміст викладено на 65 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У

МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Поняття та становлення правозахисної (адвокаційної) журналістики

Сьогодні, на етапі державотворення, права і свободи людини є невід'ємною характеристикою державної політики. У головному законі України Конституції чітко прописано, що людина, її права та свободи є найвищою соціальною цінністю. Держава у свою чергу повинна визнавати і забезпечувати права і свободи людини та громадянина, а також створювати всі необхідні умови для того, щоб людина могла повноцінно користуватись власними правами, які вона має ще з народження.

Гідність людини є найважливішою людською цінністю. З моменту народження вона є однаковою та рівною з усіма іншими членами суспільства. Права людини – це її можливості, необхідні для того, щоб існувати у суспільстві, розвиватись в конкретно-історичних умовах та задовольняти власні потреби. Права визначаються досягнутим рівнем розвитку людства та мають бути загальними та рівними для всіх членів суспільства.

Існує певна класифікація основних прав та свобод людини:

1. «Особисті (громадянські права) і свободи. Ці права забезпечують вільне та незалежне від суспільства та держави існування особи через встановлення меж втручання у сферу особистого життя людини (сюди належить: право на життя, на повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, свободу думки).
2. Політичні – забезпечують громадянину можливість впливати на діяльність держави (право на участь в управлінні державними справами, на об'єднання у політичні партії та громадські організації, на проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, виборчі права та ін.).

3. Економічні – забезпечують ефективний економічний розвиток українського суспільства (право на власність, на заняття підприємницькою діяльністю та ін.).
4. Соціальні – забезпечують мінімальну можливість нормального фізичного існування людини у суспільстві (право на працю та пов'язані з нею інші трудові права, право на освіту, право на житло, на охорону здоров'я та ін.).
5. Культурні – покликані задовольнити людині її духовні потреби (право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, право на захист авторських прав та ін.).
6. Екологічні права – забезпечують надання кожній людині права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право на поширення такої інформації та ін.)» [15, с. 150].

Ці права та свободи є найвищою цінністю держави та охороняються державою. Вони охоплюють всі найважливіші сфери життя і діяльності людини.

Теоретичні дослідження та висновки стосовно прав людини прописані у багатьох юридичних підручниках. Перше ґрунтовне соціологічне дослідження про права людини в Україні здійснив Фонд «Демократичні ініціативи» та Ukrainian Sociology Service у співпраці з громадською організацією «Центр інформації про права людини» й Офісом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини на замовлення Програми розвитку ООН в Україні. «Для проведення дослідження було опитано 2002 респондентів з усіх областей України, крім окупованих територій. Результати показали, що 18,5 опитаних, тобто кожен п'ятий українець вважає, що ефективних способів захистити свої права у нашій країні немає. Ще 15% респондентів вагалися з відповіддю на запитання. Чимала частина населення переконана, що якщо її права будуть порушені, то ніхто не зможе їх захистити. Чому так відбувається і як вирішити цю проблему – питання до держави. Кожний третій українець (27,8% опитаних) вважають саме засоби

масової інформації найефективнішим способом захисту своїх прав. Ще 16,3% учасників дослідження кажуть, що найкраще просити допомоги в родичів і шукати потрібні знайомства. А от суди і поліція, які мали б бути найефективнішим способом захисту прав людини чомусь лише на четвертому (16,2%) і п'ятому місцях (14%) відповідно» [13].

Дослідження показало, що медіа активно беруть на себе функції держави. Громадяни мають неабияку довіру до медіа та журналістів. Але, чи готові самі журналісти брати на себе зобов'язання і захищати права людини? Це є справжнім викликом для сучасних ЗМІ.

З початком подій на Майдані, окупацією Криму та Операцією об'єднаних сил інформаційних приводів та тем про права людини значно побільшало. ЗМІ зрозуміли, що про це потрібно говорити. Тому на телебаченні, у газетах та особливо у онлайн-ЗМІ значно побільшало правозахисних матеріалів. Але разом з тим, багато медіа виявились не готовими до таких змін і більшість з них виявились неспроможними фахово висвітлювати тему прав людини.

У матеріалах відсутня коректна термінологія, зображення людини з позиції прав, пропонування вирішення конкретної проблеми. А от у соціальних мережах активісти активно спонукають до дій, висвітлюють проблему захисту прав людини та організовують інформаційні кампанії.

Роль журналістики не зосереджується лише на виробництві та публікації новин. Журналісти у сучасних умовах активно користуються своїми навичками для захисту та представлення власних інтересів та інтересів цільової аудиторії, а також для створення змін у різних сферах: соціальній, економічній та політичній. Сьогодні, насправді, важко сказати, хто є насправді журналістом. За останнє десятиріччя журналісти аматори активно займаються створення новин, як і традиційні журналісти. Інтернет містить фото з перших рук та коментарі щодо важливих новин у світі, розміщені аматорами-свідками подій, ці фото часто використовуються професійними журналістами при створенні професійних репортажів. Веб-блоги та онлайн портали стають важливими новинними

ресурсами, що функціонують окремо від традиційних медіа [31, с. 45].

За останні десятиліття особливого розвитку набув такий напрямок, як адвокаційна журналістика. Це вид журналістики, який навмисно не приймає до уваги об'єктивну точку зору для соціальної мети. Один із авторів «альтернативної» співпраці з журналістами Незалежного медіа-центр пише в заклику до дії: «Класичні догмати журналістики закликають до об'єктивності та нейтралітету. Це антикваріатні принципи, які вже не дотримуються загалом. Ми повинні абсолютно не відчувати їх зв'язаними. Якщо ми коли-небудь створимо змістовні зміни, адвокатська журналістика стане найважливішим елементом для забезпечення необхідної організації. Тому дуже важливо, щоб ми навчилися бути успішними журналістами-адвокатами. Для багатьох людей це потребуватиме іншого способу визначення та досягнення цілей» [34].

У правозахисній журналістиці представники медіа не стоять в стороні, а проявляють активну громадянську позицію та беруть участь у вирішенні конфлікту, захищаючи тих, до кого держава та суспільство є байдужими. Цінності прав людини та механізми захисту прав в Україні є у числі компетенцій журналістів-правозахисників. Така журналістика спроможна сформулювати суспільну дискусію та закликати суспільство до системних змін.

У більш широкому розумінні, правозахисна журналістика – це тематична спеціалізація журналістів, яка охоплює висвітлення широкого кола медіатем: традиційні теми, які стосуються інтеграції та розвитку людини у суспільстві та нові теми, які стосуються вразливих тем в у мовах війни та представлення позицій вразливих груп населення. «Вужче – це інформаційний супровід змін у політиці, правозахисного активізму, боротьби за права вразливих груп населення. Ключову роль тут відіграє персональність журналіста, його включеність у ці зміни.

- Провідна роль правозахисної журналістики – модерація діалогу між людиною, владою, правозахисниками та спільнотами.
- Провідна ознака – в персоналізації журналіста/журналістки, які

ідентифікують свою діяльність у правозахисній журналістиці.

- Провідний медіапринцип – людиноцентричність, тобто намагання концентруватися довкола окремих, різних людей, але рівних у правах, на засадах включення (інклюзивність) їхніх інтересів, голосів, запитів, питань і проблем у журналістські матеріали» [5, с. 290].

Професор О. Третьякова під правовою журналістикою розуміє «сферу професійної журналістської діяльності, об'єктом якої виступає правове життя суспільства». Автор уточнює, що правова журналістика – «така ж предметно-тематична спеціалізація, як політична, ділова, спортивна, медична або екологічна журналістика» [26, с. 140].

Виходячи з цього, можна стверджувати, що в сфері правозахисної журналістики працюють люди, які спеціалізуються в області просування прав людини та їх захисту. Набуваючи професійний досвід, глибоко вивчаючи сферу правозахисної діяльності і детально вникаючи в її проблеми, журналіст знаходить свою тематичну нішу, стає компетентним фахівцем і аналітиком в сфері правозахисту. О. Третьякова також зазначає, що «журналісту необхідно вільне володіння темою, якої він займається як фахівець, оскільки впевненість в знанні проблематики дає можливість мати свою точку зору і створювати оригінальні журналістські тексти. Крім того, предметно-тематична спеціалізація підвищує професійну відповідальність журналіста, піднімає його авторитет в очах колег і читачів, впевненість у власній затребуваності, тобто позитивно впливає на його професійну самооцінку» [26, с. 155].

На наш погляд, широке проблемно-тематичне поле правозахисної журналістики має на увазі велику кількість публікацій в ЗМІ на цю тему. Таким чином, правозахисна журналістика – це сфера діяльності, об'єктом якої є висвітлення діяльності по відновленню порушених прав і свобод людини і громадянина. Правозахисна журналістика не є, як іноді помилково вважають, підсистемою масово-інформаційного права або журналістського правознавства. Вона така ж предметно-тематична спеціалізація, як політична, ділова, військова,

медична або екологічна.

Предметом правозахисної журналістики є правові норми, що закріплюють права людини, достоїнства і недоліки нормативних актів, законотворча діяльність щодо вдосконалення даних норм, конкретні приклади порушення прав людини, діяльність правоохоронних органів і судів з боротьби з правопорушеннями; діяльність окремих громадян і організацій із захисту прав людини, самозахист прав і свобод; приклади взаємодії між особистістю, суспільством і державою з проблем захисту прав людини.

Сьогодні у більшості журналістських матеріалів можна побачити те, що медіа забувають зображати саме людини у центрі будь-якої події чи конфлікту. Частіше, конкретна людина з'являється у матеріалах через журналістську цікавість та не є повноцінним учасником мас-медійних процесів. Частіше за все різні групи населення зображують як пасивних спостерігачів чи споживачів певних послуг, а не повноцінних учасників у формуванні державної політики, плануванні соціальних послуг та інших подій, які впливають на їх життя. До таких людей відносяться: представники національних громад, діти, жінки, люди з інвалідністю, наркозалежні, люди, які живуть з ВІЛ, колишні ув'язнені. Ці люди є ваговою частиною кожного суспільства та є рівними з іншими громадянами.

«Існує багато суспільних бар'єрів, які заважають залученню їх до громадського життя та представництву інтересів.

- Інституційні бар'єри. Це трапляється тоді, коли відсутні державні програми (наприклад, про реінтеграцію колишніх ув'язнених), або вони є, але не діють (наприклад, національна ромська стратегія)
- Стереотипи, або оцінні судження. Дуже часто можна зустріти негативне ставлення до певних категорій осіб, їх стигматизацію, або ж свідоме уникнення інформування ЗМІ. Це лише поширює ще більше стереотипів стосовно них. Висвітлення національних громад не зрідка супроводжуються мовою ворожнечі. Або ж, певні верстви населення зовсім відсутні у журналістських матеріалах (наприклад, безпритульні чи особи

без громадянства).

- Фізичні/архітектурні бар'єри. Дуже часто людей з інвалідністю, батьків з дитячими візочками, вагітних та літніх людей часто «викидають» із суспільного життя через маломобільність.
- Недостатня інформація та комунікація. Поширення будь-якої інформації має відбуватися доступними каналами і зрозуміло для всього суспільства. Так, особи з порушенням слуху потребують дублювання інформації на ТБ рухомою стрічкою або перекладом на жестову мову. А діти з національних громад мають право навчатися своєю рідною мовою.
- Фінансові бар'єри. Залучення різних категорій населення в суспільно-політичне життя країни повинно стати нормою також у прийнятті місцевих і національних бюджетів» [44].

Серед основних принципів інклюзивності у суспільстві є такі: «усі люди мають право на рівність, гідність та незалежність; різні категорії людей не включені у політичний, соціальний, економічний процеси не через неспроможність, а через створені суспільством бар'єри; люди, які допомагають іншим повинні давати свій досвід та знання іншим, а не стати своєрідним контролем; інклюзивний підхід виник як чинник рівності всіх людей. Політику та послуги, розроблені для забезпечення прав різних категорій осіб та залучення їх у всі сфери життя суспільства, потрібно формувати з урахуванням досвіду тих, на кого вони спрямовані. Водночас суспільство справедливо очікує, що і самі ці групи населення – роми, люди, які живуть з ВІЛ, особи з інвалідністю чи представники ЛГБТ-спільноти – будуть позиціонувати себе як активні учасники власного життя, позитивно сприймати себе в соціумі та бути відповідальними за свої вчинки» [1,с.19].

ЗМІ повинні гідно та з повагою зображати у своїх матеріалах різні категорії населення. Це допоможе зробити суспільство більш інклюзивним та толерантним, адже медіа, як відомо, є четвертою владою. Це важливо і для самих людей. Адже вони часто зустрічаються з дискримінацією та виключенням з

певних сфер послуг. А також вони часто не мають доступу до інформацію про політику, закони і послуги у тих сферах, які мають вплив на них. Це ізолює їх від суспільства та залишає поза політичним, економічним та соціальним життя України. Тому, ЗМІ грають вирішальну роль, адже, якщо ці люди будуть включені у суспільство, це означатиме, що вони є повноправними членами і їх права треба поважати.

Отже, правозахисна журналістика має головною метою підвищити обізнаність у сфері прав людини, рівності і недискримінації, а також посилення чутливості медіа до проблеми вразливих груп. Правозахисна журналістика в Україні почала розвиватись з подій на Майдані та ООС. Тоді журналісти почали говорити про захист прав. У правозахисній журналістиці автор чітко висвітлює свою позицію та спонукає суспільство до змін.

1.2. Журналістські стандарти/етика при висвітленні питань захисту прав людини

Вплив, який засоби масової інформації мають на суспільство, переоцінити важко. Це зросло в умовах інформаційного суспільства і глобалізації. Науково-технічний прогрес в сфері отримання, обробки і поширення інформації породив нові ситуації, що вимагають моральної регламентації. Тому і держава і соціум зацікавлені у правовій та моральній регуляції діяльності ЗМІ. Професія журналіста надає йому право та обов'язок не тільки показувати, а й інтерпретувати факти та явища, які залучають суспільний інтерес, даючи їм моральну оцінку. Тому журналісти не можуть обходити морально-етичні питання. Дотримання етичних норм – одна із граней журналістської діяльності, показник культури та професійної відповідальності. Все це зумовлює значущість розробки стандартів професійної етики журналіста.

Дотримання стандартів та професійної етики має важливе значення у діяльності журналістів при висвітленні прав людини та вразливих груп населення. ЗМІ відіграють провідну роль у формуванні громадської думки щодо

цих людей. Журналісти можуть стати як протидією у дискримінації і допомогою у залагодженні конфліктів, так і джерелом «мови ворожнечі», посіяти агресію серед населення.

Засоби масової інформації мають правдиво та оперативно інформувати своїх читачів/глядачів/слухачів про події у світі, допомогти аудиторії правильно зорієнтуватися та мати змогу самостійно обрати модель поведінки. Орієнтуючись на специфіку професії, журналіст повинен дотримуватись стандартів. Як зазначає В. Лизанчук, «стандарты – це набір правил поведінки журналіста, певна схема дій в різних життєвих ситуаціях, що є інструментом професійної саморегуляції під час пошуку істини, подання правдивої, вичерпної інформації про факти, події, явища та їхні наслідки для читачів, глядачів, слухачів» [17, с. 33].

«У квітні 2002 року на X з'їзді Національної спілки журналістів України (НСЖУ) було затверджено Кодекс професійної етики українського журналіста. Це третій кодекс НСЖУ, перший затверджено 1992 року, другий – 1997 року. Оновлений Кодекс професійної етики українського журналіста НСЖУ містить такі етичні норми:

- уникати неповноти інформації, викривлень, недостовірних повідомлень; • не завдавати моральної шкоди честі, гідності;
- не вдаватися до незаконних некоректних способів отримання даних;
- не брати платні (хабара) за поширення брехливої або приховування достовірної інформації;
- не використовувати службового становища в особистих цілях;
- не розголошувати джерел інформації;
- відмовлятися від завдання, пов'язаного з порушенням етики;
- порушивши етичні вимоги, попросити пробачення;
- спростувати неправдиві факти;
- уникати образ національних, етнічних, релігійних поглядів;
- не обмежувати громадянських прав;

- не коментувати фізичних вад, хвороб людини;
- уникати образливих слів;
- не характеризувати запідозрених у злочині;
- дорожити власним авторитетом і репутацією редакції;
- нести відповідальність за свій матеріал;
- неетичним є частковий або повний плагіат;
- не піддаватися тиску влади;
- дотримуватися редакційних етичних норм;
- допомагати молодим журналістам» [12].

Головними нормативними джерелами, які регулюють норми, якими повинен керуватись журналіст є Декларація принципів поведінки журналістів Міжнародної федерації журналістів (1954 р., зі змінами 1986 р.), Міжнародні принципи професійної етики в журналістиці. Також в Україні діє ще один кодекс – Етичний кодекс українського журналіста, який затвердили у 2006 році Комісією з журналістської етики. Пленум Національної спілки журналістів затвердив об'єднаний Кодекс етики українського журналіста. Цей кодекс також зобов'язує журналістів дотримуватись основних професійно-етичних стандартів Вони такі: «баланс думок (точки зору протилежних сторін мають бути представлені збалансовано); оперативність інформації (стандарт оперативності застосовується до новинної інформації, адже аналітичні та публіцистичні матеріали потребують більш ретельної перевірки фактів та глибинного вивчення питання, що, відповідно, впливає на оперативність подання; достовірність (перевірка інформації та посилення на джерела); відокремлення фактів від коментарів, точність, повнота представлення фактів та інформації щодо проблеми» [12].

В основі якісної журналістики завжди стоїть правдивість, що означає точне і вичерпне повідомлення про перевірені факти, події та явища. Пункт 6 Кодексу етики українського журналіста говорить, що журналісти та редактори «повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіо матеріалів, отриманих від загалу, фрілансерів, прес-служб та інших джерел» [9].

Правдивість визначається повнотою і точністю передачі інформації: збереженням справжнього сенсу, відсутністю спотворень, спробою показати реальні зв'язки між конкретними подіями. А об'єктивність зобов'язує журналіста відображати різні точки зору, не бути упередженим, не фабрикувати матеріали. Довіра до творчості журналіста залежить не стільки від того, наскільки правдиво він висвітлює ту чи іншу проблему, а від того, наскільки його оцінки та моральні принципи співзвучні з етичними нормами сприймає аудиторія. Причому конфлікт між ЗМІ та суспільством може виникнути не через невідповідність матеріалів журналістів етичним стандартам, а через морально-етичну недосконалість суспільства.

При висвітленні інформації, а особливо тієї, що стосується захисту прав людини, журналіст повинен точно передавати інформацію, перевіряти джерела, неприпустимо оприлюднювати інформацію, сформовану лише на чутках або постах у соціальних мережах. На думку медіаексперта О. Голуб, «точність інформації забезпечується:

- перевіркою достовірності інформації;
- наданням переваги першоджерелам;
- перевіркою інформації у кількох джерелах;
- перевіркою документів чи документальних свідчень, на які журналіст посилається;
- підтвердження подій безпосередньо очевидцями, за можливості.

Якщо ж помилка все ж таки сталась, журналіст зобов'язаний спростувати неправдиву чи недостовірну інформацію і забезпечити максимальне розповсюдження спростування» [4, с. 89].

За словами дослідниці Т. Приступенко, «об'єктивність є наслідком духовності, морально нестійка людина не в змозі відстоювати свободу слова. Тому обов'язково високоморальними для журналіста, для кожного працівника ЗМІ повинні бути внутрішні переконання, від яких напряду залежать професійні якості. Совість як мірило самооцінки журналіста дозволяє йому обирати, як

діяти. Професія зобов'язує журналіста коректно збирати інформацію, ставити питання, не перекручувати чужих слів чи думок, з повагою ставитися до чужої позиції, поважати співрозмовників, не втручатися в приватне життя» [23, с. 175].

Журналіст повинен бути соціально відповідальним, тому вся інформація, яку подає представник медіа, має бути достовірною, повною, з залученням всіх основних фігурантів подій. Аудиторія повинна мати змогу отримати інформацію з усіх питань, які становлять певний суспільний інтерес у конкретний момент. ЗМІ в Україні, які фінансує держава працює на вигоду владним структурам, а приватні медіа – на догоду власникам. Тому, передивляючись канали чи газети читач знає, за кого агітуватиме те, чи інше ЗМІ. Ця ситуація чітко простежувалась на президентських виборах 2019 року. ЗМІ нехтували одним з головних принципів збалансованістю інформації, ігноруючи розгляд питання з різних сторін, в свою чергу вирішуючи, чиї погляди має знати аудиторія, а чиї ні.

Матеріал журналіста повинен містити дві сторони конфлікту. Спроби обійти такі інциденти замовчуванням, або представленням їх в іншому світлі можуть лише підірвати довіру до ЗМІ. Адже замовчування інформації про конфлікт лише стимулює інтерес публіки. Завдяки цензурі зростає вплив альтернативних джерел інформації: пропагандистських видань чи чуток, що можуть завдати ще більше шкоди питанню врегулювання конфлікту [4, с. 89].

У пункті 9 Кодексу етики українського журналіста зазначено, що факти, судження та припущення повинні чітко відокремлюватися одне від одного. У Міжнародній декларації принципів поведінки журналістів наголошено, що повага до істини та права громадськості на правду — перший обов'язок журналіста [12]. Тому інформація повинна бути правдивою, а журналіст залишатись неупередженим та незаангажованим. Журналісти не можуть показувати, що вони стоять на боці однієї сторони. Представник медіа повинен усвідомлювати, що його громадянська позиція полягає не в тому, щоб просувати певні ідеї та погляди, а у тому, щоб подавати незаангажовану, достовірну та повну інформацію. Журналісти повинні бути відповідальними за свої слова та

пам'ятати, що будь-які висловлювання можуть стати зброєю і роз'єднувати, або навпаки давати позитивний результат та об'єднувати людей навколо вирішення важливих проблем.

Представники засобів масової інформації повинні утримуватись від використання у матеріалах образливих слів, чи ненормативної лексики. Як зазначає, що “ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики”.(кодекс). Особливо ЗМІ мають бути обережними при висвітленні інформації щодо вразливих груп населення. Дуже часто у таких матеріалах простежується поширення стереотипів про певні групи населення, мова ворожнечі, негативне ставлення. Журналісти повинні з повагою ставитись до людей, задля яких вони працюють.

Як зазначає экс-голова Комісії з журналістської етики В. Мостовий, «професійні стандарти в журналістиці та етичні вимоги — це наріжний камінь у професії. Теоретично, навчити красиво писати можна, при цьому автору треба мати власну думку, позицію і порядності. На чому базується довіра до журналіста? На володінні принципами та правилами професійної етики. Це значить, що ви не обманите, не підведете ні редакцію ні аудиторію та не нашкодите. Пам'ятайте, розумний читач швидко розкусить вашу ерудованість, рівень культури, вдосконалюватися треба щодня. Найдорожче, що має журналіст — це власне ім'я. І ще, не забувайте ставити собі просте запитання: «що дає мені право судити людей?» [53].

У одному зі своїх звернень до Канадської асоціації журналістів у квітні 2000 року, журналіст Sue Careless дає коментарі та поради журналістам-правозахисникам, стосовно того, якими стандартами він повинен керуватись.

- Попередньо визначте перспективу матеріалу
- Будьте правдивими, точними, надійними. Не поширюйте пропаганду, не витягуйте цитати, або факти з контексту, не фальсифікуйте, не судіть, не пригнічуйте життєво-важливі факти;
- Не ігноруйте опонентів;
- Вивчіть всі аргументи, які кидають виклик вашій перспективі та повідомте про якісь незручні факти. Задавайте критичні питання людям, які погоджуються з вами;
- Уникайте гасел та полемік. Натомість, варто чітко та ретельно сформулювати складні питання;
- Будьте справедливими;
- Скористайтесь нейтральними джерелами для встановлення фактів.

Сью Керілес також критикувала засоби масової інформації за незбалансоване та політично упереджене висвітлення, за економічний конфлікт інтересів та за нехтування певними громадськими причинами. Вона сказала, що альтернативні видання мають переваги в незалежності, увазі та доступі, що робить їх ефективнішими прихильниками суспільного інтересу, ніж основні ЗМІ [32].

Якщо журналісти в професійній діяльності ігнорують етичні стандарти, це призводить до кризових явищ в журналістиці, до неможливості для ЗМІ успішно реалізовувати соціальні функції. Говорячи про необхідність проходження професійним етичним стандартам, не будемо забувати про те, що реальна практика більш поліфонічна і неоднозначна, ніж рекомендації та заборони найдосконалішого кодексу, який може служити тільки базою для саморегулювання. Крім того, будь-який кодекс обмежений історичною епохою, накопиченим професійним досвідом, а також, явною стислістю формулювань. Його положення є постулати бажані, але в значній мірі абстрактні.

Серед українських ЗМІ найчастіше зустрічаються такі порушення професійної етики, як необ'єктивність подачі інформації, публікація

недостовірних і неперевірених відомостей, що ганьблять честь і гідність або ділову репутацію, відмова у спростуванні або надання права на відповідь. Без сумніву, професійний журналіст служить своїй справі і своєї аудиторії. Служіння справі має на увазі певний моральний вибір, який носить самостійний характер, і, отже, залежить від власної волі журналіста, заснованої на його моральних, моральних і етичних установках.

«Журналісти, виконуючи професійні обов'язки, несуть відповідальність перед суспільством за об'єктивність, правдивість, достовірність матеріалів, які вони продукують, привертаючи увагу людей до актуальних проблем та інформуючи про різні події. Однак сучасна журналістика має хворобу – тяжіє до замовних матеріалів, прихованої реклами. Хворобливий стан вітчизняної журналістики зумовлюють і реалії життя українського суспільства, яке впродовж багатьох років перебуває в стані виборів і боротьби за владу, а тепер ще й медіа перебуває в епіцентрі неоголошеної війни. Усе це вкотре доводить, наскільки актуальним є питання дотримання журналістами професійних стандартів і журналістської етики, що напряму пов'язані з повагою до людини, її гідності, тобто з правами людини» [29].

Отже, журналісти повинні дотримуватись стандартів та етичних вимог. Процес журналістської праці зачіпають інтереси багатьох людей. Засоби масової інформації у своїй діяльності правдиво та оперативно висвітлюють інформацію про події у світі, тим самим допомагають аудиторії правильно зорієнтуватись та обрати свою модель поведінки. Журналістська робота пов'язана з моральними відносинами, тому представник медіа повинен опиратись на журналістські стандарти при підготовці матеріалів.

1.3. Українське законодавство та міжнародні документи, що регулюють практичну діяльність журналістів інтернет-медій

Правозахисна журналістика є окремою сферою журналістської діяльності,

об'єктом якої є відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Предметом освітлення правозахисної журналістики є правові норми, які закріплюють права людини, недоліки нормативних актів, а також законотворча діяльність щодо вдосконалення цих норм, конкретні приклади порушення прав людини та діяльність окремих громадян.

Науковці зазначають, що поняття «гідність людини» використовують у багатьох міжнародно-правових актах (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи), а також у конституціях інших країн. Загальна Декларація прав людини, прийнята 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, проголошує, що «визнання гідності є ... основою свободи, справедливості та загального миру». Стаття 1 Декларації проголошує: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [8]. Конституція України також гарантує право людини на повагу до її гідності (ст. 28), і це право має «абсолютний характер», адже забороняється пониження гідності людини у будь-якому випадку. Це право діє від народження до смерті. Охорона гідності людини є обов'язком держави. Конституція України (ст. 34), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18), Європейська конвенція захисту прав і основних свобод людини (ст. 10, п. 1) гарантують право на свободу думки та виявлення поглядів. Ці права дають змогу людині вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від кордонів, усно, письмово чи в інший спосіб [1, с. 62].

У своїй діяльності ЗМІ спираються на правові та етичні норми, які покладено в основу інформаційного законодавства. Представники медіа формують суспільну думку, свідомість, впливають на життя людей, а також повинні нести відповідальність за виховання своєї аудиторії. Журналісти мають стати взірцями, а їх матеріали прикладом істини. Тим не менше, якщо відкрити сайт будь-якого видання чи ввімкнути будь-який канал, можна побачити, що інформація несе переважно сенсаційних характер, якій нав'язує читачам

стереотипи та низьку культуру. О. Кузнецова зазначає, що «фаховість журналіста багато в чому залежить від його моральних якостей, відповідальності за результати своєї праці». Тож журналіст-професіонал повинен мати стійкі моральні переконання, цілісний світогляд, вміти пізнавати світ, мати бажання самовдосконалюватися, мати стійку громадянську позицію» [16].

Україна ратифікувала багато важливих міжнародних актів, які регулюють права людини. Серед них: Загальна декларація прав людини Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Факультативний протокол до нього (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.). У міжнародних принципах журналістської етики визнано першим правом людей на отримання правдивої інформації. У Декларації принципів поведінки журналістів МФЖ (Міжнародна федерація журналістів) зазначається, що повага до істини та права громадськості на правду є першим обов'язком журналіста. Таким чином, журналістика безпосередньо є співучасником утвердження та захисту прав людини» [1, с. 64].

Українське суспільство повинно розуміти, що їх права – це не подарунок держави, а обов'язок, який вона закріплює у законі та реалізує через державні органи. Дотримання прав людини – це ключова національна ідея всіх демократичних країн світу. Втручання державної влади в реалізацію наших прав людини має бути закріплено юридично, бути обґрунтованим та відповідати положенням Конституції. Однак, в Україні є суттєві розбіжності та суперечки стосовно прав людини та представників різних меншин, або груп. Останні перебувають в ізоляції суспільства та не можуть повноцінно реалізувати свої права. «Але, є певний перелік прав, які не можуть бути порушені: право на рівні з іншими конституційні права і свободи та право бути рівними перед законом;

право громадянина України не бути позбавленим громадянства; право не бути вигнаним за межі України та право не бути виданим іншій державі; право на життя і право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; право кожного на повагу до його гідності і право не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; право не бути підданим без власної згоди медичним, науковим чи іншим дослідженням; право на свободу та особисту недоторканність; право не бути заарештованим або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом, тощо» [1, с. 68].

Наша робота присвячена особливостям висвітлення питань захисту прав людини саме в українських онлайн-ЗМІ. Проблема в тому, що діяльність цих ЗМІ, на відміну від традиційних не підкріплена законодавством. Якщо в Україні є закон «Про друковані ЗМІ (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права», «Про інформаційні агентства», то законів щодо інтернет-ЗМІ немає. Не секрет, що багато інтернет видань є навіть не зареєстрованими в державній структурі. Але, це не виключає їх популярність серед аудиторії та вплив на суспільство. Однак, непорозуміння стосовно діяльності інтернет-медій можна уникнути, якщо правильно скоригувати чинне медійне законодавство.

Одним з головних законів, яким мають керуватись медіа, є Закон України «Про інформацію». Згідно з цим законом, «інформацією можна вважати будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації» [9]. Суб'єкти мають право на вільне створення, збирання, отримання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Але заборонено використовувати інформацію як заклик до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства,

жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [29].

У міжнародній практиці ООН, ЮНІСЕФ, Рада Європи відстоює права людини. Ці організації ухвалюють безліч нормативно-правових актів, які слугують механізмом для захисту прав людини в інтернеті. Серед них – Загальна декларація з прав людини, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Декларація «Про свободу комунікацій в інтернеті» (28 травня 2003 року) містить принципи, які розроблені для регулювання вільного потоку інформації в інтернеті та балансує у збереженні права людини на свободу поглядів, думок, висловлювань та інших легітимних прав людини. А от декларація стосовно захисту недоторканності приватного життя і інтернеті (23 лютого 1999 рік) містить в собі приписи, що інтернет є небезпечним чинником щодо недоторканності приватного життя, адже будь-яке відвідування того чи іншого сайту залишається відомим. Тому, щоб забезпечити недоторканість приватного життя, найкращим способом є анонімне використання послуг та здійснення платежів.

У посібнику з прав людини для інтернет-користувачів, розроблений Комітетом міністрів Ради Європи зазначено, що інтернет є невід’ємним правом кожної людини і кожна держава повинна забезпечити вільний доступ для громадян. «У документі також визначено права користувачів онлайн, серед яких:

- доступ до мережі інтернет і недискримінація (у спілкуванні в мережі ніхто не повинен піддаватися дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, віку, сексуальної орієнтації);
- свобода вираження поглядів та інформації (окрім випадків дискримінації, ненависті або насильства);
- зібрання, об’єднання та участь (право на мирний протест онлайн, приєднання до соціальних груп, участь у публічних дебатах тощо);

- приватність і захист даних (право на приватне життя в інтернеті, на збереження конфіденційності приватного листування та онлайн-комунікації на робочому місці);
- освіта і грамотність (право на освіту і доступ до знань);
- діти і молодь (право на освіту, щоб захистити себе від втручання і зловживання в інтернеті);
- допомога і підтримка (право на отримання допомоги і підтримки у разі, якщо права порушено чи обмежено)» [22].

Отже, права людини регулює безліч міжнародних документів та українських законів. При висвітленні інформації журналісти повинні покладатись на ці закони, щоб уникнути помилок, некоректного висвітлення та порушення прав вразливих верств населення.

Висновки до розділу 1

Правозахисною проблематикою в засобах масової інформації повинні займатися кваліфіковані журналісти, фахівці в цій галузі. Правозахисна функція журналістики полягає в участі журналіста в процесі захисту прав людини. На наш погляд, журналіст-правозахисник повинен не просто сухо висвітлювати факти, але і глибоко досліджувати ситуацію, спілкуватися з майбутніми героями своїх матеріалів, їх знайомими, опонентами, свідками. Журналіст зобов'язаний провести своє власне незалежне розслідування і з'ясувати, чи має місце порушення прав людини, і якщо це так – зібрати максимум доказів порушення. Тільки після такого розслідування журналіст має моральне право оприлюднити інформацію. Найвдаліший приклад виконання журналістом правозахисної функції – коли його матеріал подіяв, і саме завдяки публікації права героя були відновлені.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛАХ

2.1. Особливості висвітлення інформації про права людини у журналістських матеріалах (на прикладі видання «Ліга», «Радіо свобода», «Українська правда», «Новое время»)

Правозахисна (адвокаційна) журналістика характеризується тим, що у таких матеріалах автор чітко вказує свою позицію стосовно конкретної ситуації: підтримує права людини, чиї права були порушені, висловлюється проти зносу дитячого садка, підтримує політичних в'язнів тощо. Однак, журналіста можуть звинуватити в тому, що він не дотримується стандарту – баланс думок. Зараз у журналістиці мало пишуть про соціальні теми, бо переважно, журналісти шукають сенсацію і яскраві заголовки. Адвокаційна журналістика допоможе привернути увагу суспільства до певних проблем, залучить аудиторію до публічного обговорення, підтримки чи протесту.

На думку медіаюриста О. Бурмагіна, «журналісту недостатньо зробити сюжет чи підготувати статтю. В першу чергу, варто розібратись в темі, знайти відповідальних за ту чи іншу ситуацію, бажано знайти рішення цієї ситуації, тобто залучити експертів для підготовки свого матеріалу. Та якщо після виходу матеріалу нічого не змінилося, треба діяти поза рамками ефіру чи свого видання. Залежно від історії звернутися до тих осіб, які здатні вплинути на ситуацію» [46].

Журналісти, які працюють з правозахисною тематикою, мають бути точними, послідовними, толерантними, та компетентними у юридичних, політичних і соціально-економічних підходах та термінах. «Компетентність правозахисних журналістів визначається вміннями виконувати такі типові завдання:

- Інформувати про стан сфери прав людини на національному та місцевому рівнях.

- Показати життя людей, чий права системно порушують.
- Здійснювати засобами медіа контроль за виконанням владою обов'язків щодо прав людини.
- Популяризувати знання з прав людини.
- Протидіяти дискримінації та злочинам на ґрунті ненависті.
- Надавати публічності оцінкам, висновкам, рекомендаціям незалежних інститутів захисту прав людини.
- Ретранслювати «голос» людини з місць несвободи.
- Забезпечити прозорість і публічність національних і місцевих механізмів захисту прав людини» [1, с. 25].

Правозахисна функція журналістики полягає в участі журналіста в процесі захисту прав людини. На наш погляд, журналіст-правозахисник повинен не просто сухо висвітлювати факти, але і глибоко досліджувати ситуацію, спілкуватися з майбутніми героями своїх матеріалів, їх знайомими, опонентами, свідками. Журналіст зобов'язаний провести своє власне незалежне розслідування і з'ясувати, чи має місце порушення прав людини, і якщо це так – зібрати максимум доказів порушення. Тільки після такого розслідування журналіст має моральне право оприлюднити інформацію. Найвдаліший приклад виконання журналістом правозахисної функції – коли його матеріал подіяв, і саме завдяки публікації права героя були відновлені.

Репутація та бажання допомогти представникам громади є важливими критеріями для участі журналістів в адвокаційних кампаніях. Дуже часто журналісти створюють адвокаційні проекти не для просування в кар'єрі, отримання прибутку, а для представлення дієвого інструменту для досягнення суспільно важливих цілей. Адвокаційні медіа-видання є незалежними, сфокусованими на проблемі та є важливим інструментом в просуванні суспільних інтересів. Такі друковані видання як *New Internationalist*, *National Review* є прикладами адвокаційних друкованих видань [59].

Яка ж ситуація в Україні? За дослідженням правозахисниці І. Віртосу, в

Україні ЗМІ, які б висвітлювати права людини, є не так і багато. Серед них, ZMINA, Радіо Свобода, Громадське, Громадське ТБ, «Українська правда», «Вгору»[1, с. 22] Ці видання регулярно випускають матеріали про права людини, які покликані не просто інформувати, а справді змінити ситуацію у суспільстві. Наприклад, ZMINA – це центр захисту прав людини, де всі новини присвячені саме цій тематиці. Також тут регулярно публікуються колонки від експертів на актуальні теми. У цьому виданні простежується постійне залучення експертів для розслідування теми, а також ZMINA дає слово тим, чий права були порушені.

Так само і Радіо Свобода. Це видання особливу увагу приділяє переселенцям та військовим, розбирає їх проблеми та намагається вирішити певні ситуації. У 2016 році на «Громадське ТБ» створили започаткували цикл документальних фільмів «Дискримінація», один з них назвали «Долаючи бар'єри». У фільмі йде мова про життя людей з інвалідністю в Україні. Того ж року, був презентований фільм «Як вдома», що розповідає про людей, які стали заручниками конфлікту на Донбасі, а також про їхні спроби почати нове життя у столиці [1, с. 24].

Інститут масової інформації провів дослідження та промоніторив онлайн-ЗМІ за новою комплексною методологією оцінки професійності та відповідальності. ЗМІ були проаналізовані за принципом, які з українських видань найбільше дотримується професійних стандартів. ІМІ вивів середній рівень дотримання наступних показників: професійні стандарти, права людини, фейки та маніпуляції, джинса, кількість читачів. У рейтингу найвищі результати отримали «Ліга», «Українська правда», «Радіо Свобода», «Новое время» [38].

Ми вирішили дослідити ці ЗМІ на наявність правозахисних матеріалів та як видання захищають права людини. Ознаками правозахисних матеріалів вважають опис події, пов'язану з порушенням прав людини або їх захистом, аналіз правових актів, факти порушення права, діяльність органів влади, позиція окремого громадянина або організації з захисту прав людини, тощо. За жанровою тематикою, матеріали представлені найчастіше як інформаційне повідомлення,

репортаж, стаття, аналітичний огляд, коментарі та інтерв'ю. При їх підготовці журналісти даних онлайн-видань журналісти використовували різні джерела: власна інформація, повідомлення правозахисників, повідомлення прес-служб чи офіційних структур. Характер публікації залежить саме від аудиторії видання.

Інтернет-видання Ліга.net – це діловий новинний портал, який є ключовим проектом Медіа-холдинг Лігамедфа та частиною Групи компанії ЛІГА. Сайт орієнтується на широку аудиторію, яка цікавиться діловою та суспільно-політичною інформацією [43]. Портал зосереджений переважно на бізнесовій тематиці. Матеріалів, як пов'язані з захистом прав – дуже мало. Переважно це короткі замітки чи новини про конкретну подію. Наприклад, «Почти 70% женщин в Украине подвергались насилию – опрос». На сайті присутній також розділ «Мнения», де зазвичай експерти пишуть про актуальні події сьогодення. Але і у цьому блоці правозахисних матеріалів з вересня цього року не зустрічається.

Протилежна ситуація з ЗМІ Радіо Свобода. Це український інформаційний сайт, який публікує термінові новини України та світу, відео та репортажі на актуальну тематику [52]. Радіо Свобода є одним з небагатьох українських медіа, який висвітлює правозахисну тематику. Аналіз контенту видання показав, що на сайті щомісяця публікуються 10 матеріалів, які пов'язані з захистом прав людини. Переважно, такі матеріали з'являються у блоці «Суспільство». Також ЗМІ робить спецпроекти присвячені даній тематиці.

Правозахисну тематику на Радіо Свобода активно пропагує журналістка Анастасія Москвичова. Один з останніх матеріалів «Погрози, сутички, суди: що відбувається навколо забудови зелених зон Києва» розбирає конфлікт стосовно вирубки дерев і забудови Протасового Яру у Києві. У матеріалі представлені позиції активістів, поліції та політиків. Одним з яскравих прикладів матеріалу журналістки є стаття про інцидент на матчі «Динамо» – «Шахтар», коли з боку вболівальників відбулись прояви расизму. Журналістка розбиралась з ситуацією та висвітлила позиції усіх сторін.

На сторінках Радіо свобода часто можна зустріти інтерв'ю та історії представників вразливих груп населення. Наприклад, матеріал з заголовком «Десять тисяч доларів – і вашого сина відпустять»: історія одного довічно ув'язненого». У таких матеріалах простежується максимальне дотримання журналістських стандартів та намагання допомогти представникам вразливих груп. Журналісти дають їм слово, намагаються розібратись ситуації та також залучають правозахисників для експертного коментаря. Можна зробити висновки, що Радіо свобода активно висвітлює правозахисну тематику та намагається не просто інформувати, а змінювати ситуацію.

Інтернет видання «Українська правда» активно публікує матеріали правозахисної тематики. В розділі «Українська правда. Життя» кожна п'ята публікація присвячена саме правозахисній тематиці [55]. Журналісти висвітлюють теми вразливих груп населення: роми, люди з інвалідністю, люди, які живуть з ВІЛом і тд. Яскравим прикладом матеріалів на сайті є матеріал про людей з інвалідністю «Без табу, або Як люди з інвалідністю виборюють право бути батьками» [35]. У цьому матеріалі журналістка розглядає проблему, чому стосунки із партнерами, планування вагітності, усиновлення дітей, репродуктивні права питання залишаються під великим табу для людей з інвалідністю. У першому блоці матеріалу висвітлено позиції жінок з інвалідністю стосовно теми дітей. Далі присутні коментарі експертів: уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, голови Благодійного фонду. Далі авторка тексту розглядає те, як це питання регулюється в державі та дає практичні поради. На нашу думку, такі матеріали є найяскравішими прикладами правозахисної журналістики.

На «Українській правді» матеріалів присвячені цій тематиці є багато. У матеріалі з заголовком «На першій лінії боротьби: як ключові спільноти долають епідемію ВІЛ» автор розглядає стереотипи стосовно людей з ВІЛ, як спільноти працюють проти дискримінації та стигматизації, як спільноти виборюють право на ліки та як підлітки об'єднались, щоб у світі, де влада належить старшим, їх

почули й врахували право їхнього голосу [45]. Журналіст долучає до висвітлення цього питання різних експертів. До речі, у виданні «Українська правда. Життя» правозахисна тематика не сформована лише коло одного журналіста. Як показав моніторинг сайту, 10 правозахисних матеріалів висвітлює 5 різних авторів. Цікаво, що видання пропонує читачам навіть тести, пов'язані з правозахисною тематикою. Наприклад, «Тест. Чи не порушуєте ви права своєї дитини».

Видання «Українська правда» проводить багато правозахисних ініціатив. Наприклад, проект «Шана різноманіттю». О. Куряча та Ю. Вебер у восьми матеріалах шукають відповіді на запитання: «Як це – бути ВІЛЬНОЮ людиною», «Як це – бути парою з інвалідністю», «Як це – бути трансгендерною дівчиною», «Як це – бути ромом», «Як це – бути переселенцем з Донецька», «Як це – бути незрячим з епілепсією та розумовим порушенням», «Як це – прийняти іслам і носити хіджаб» [1, с. 24].

«Новое время» присвячує матеріали політиці, економіці та бізнесу. Видання публікує новини про події, які трапились з представниками вразливих груп, але не ставить за мету змінювати ситуацію та захищати права людини у своїх матеріалах. Інтернет-ЗМІ має окремий спецрозділ «Час змін з НВ», де публікуються матеріали присвячені правозахисній тематиці [47].

Правозахисна журналістика покликана інформувати аудиторію про причини, наслідки та способи усунення системних порушень прав людини в Україні. Для журналіста, який висвітлює правозахисну тематику, важливо ідентифікувати порушення державою та її інститутами влади прав людини. Іншими словами, базові завдання правозахисної журналістики – підвищення обізнаності у сфері прав людини, рівності та недискримінації, посилення чутливості ЗМІ до проблематики меншин і вразливих груп, а також дотримання етичних журналістських стандартів у висвітленні питань, пов'язаних із правами людини. У основі сучасного журналістського процесу повинні бути права людини, механізми захисту прав людини, громадянський і медійний контроль за виконанням владою обов'язків у сфері прав людини. Включеність журналіста чи

редакції у національну та місцеві механізми захисту прав людини є невід'ємним професійним обов'язком [49].

Отже, в українській журналістиці простежується тенденція до висвітлення прав людини. Є видання, які активно публікують такі матеріали, деякі взагалі не торкаються даної тематики. Переважно правозахисну тематику висвітлюють у жанрах інтерв'ю, репортажу чи аналітичної статті. Журналісти обов'язково мають залучати експертів до висвітлення теми, давати слово вразливим групам та намагатись дійсно допомогти своїм матеріалом.

2.2. Висвітлення прав людини у журналістських матеріалах: міжнародний досвід

Правозахисна журналістика за кордоном почала розвиватись значно раніше, ніж в Україні. Наприклад, у Америці правозахисна журналістика набула популярності ще у 19 столітті. Вчені позиціонують таку журналістику як жанр, де представник медіа приймає не об'єктивну точку зору для конкретної мети. Тогочасні американські газети були партизанськими та публікували вміст, який передавав думку журналістів та редакторів, їх позиції стосовно конкретної події [60].

«The Crisis», офіційний журнал NAACP, був заснований у 1910 році. Журнал позиціонує себе як наслідувач адвокаційної журналістики від журналу Freedom's, який розпочав свою діяльність в 1827 році як «перша афро-американська газета, опублікована в Сполучених Штатах». Журналістами правозахисного руху вважаються Неллі Блі, Айда М. Тарбел, Лінкольн Штеффенс, Уптон Сінклер, Джордж Селдес та І.Ф. Камінь [33].

Соціально-правова незахищеність багатьох людей вплинула на розвиток правозахисної журналістики у багатьох країнах світу. Зокрема, українські вчені констатують, що «сучасне українське суспільство не можна уявити без широкого спектру різноманітних, багатофакторних соціальних проблем. Низька якість життя та безробіття, насилля та торгівля людьми, наркозалежність та алкоголізм,

безпритульність та поширення ВІЛ/СНІДу, поширення туберкульозу та загрозливий стан психічного здоров'я нації – це той «багаж», з яким наша молода країна зустріла 20-річчя своєї незалежності. Універсальне чи типове визначення соціальної проблематики відсутнє» [28, с. 240].

Адвокаційна журналістика зародилась у Америці та Західній Європі. Проте, суспільство країн мало різну реакцію. Якщо в Європі адвокаційна журналістика знайшла своїх прихильників серед журналістів та видавців, то у Америці регулярно піддавалась критиці прихильниками традиційної преси. У Америці активно виступали проти будь-яких альтернатив об'єктивності та прийняттям журналіста однієї сторони. Адже це сприймалось як пропаганда, яка є категоричною до основних цінностей демократичної преси, таких як справедливість та правдивість.

За словами американського соціолога М. Яновіца «адвокаційна журналістика робить представників медіа активних учасників, які говорять від імені певних груп населення. Журналісти представляють інтереси та мотивуються прагненням усунути дисбаланс у суспільстві. За словами соціолога «адвокаційна журналістика – це протилежність моделі «воротаря» професійної журналістики, яка керується ідеалами об'єктивності та публічної служби» [30].

У світовій практиці основна група проблем, з якими стикається журналістика як правозахист, може бути умовно позначена як соціально-демографічний розвиток. А. Коротаєв і Д. Халтуріна виділяють бідність, нерівність, корупцію, народжуваність, урбанізацію та релігійність як основні групи проблем. Ці питання є найбільш популярними у міжнародному медіапросторі. Українські та іноземні публіцисти намагаються окреслювати проблеми бідних, дітей, жінок, духовного здоров'я людства і знайти шляхи для виходу з кризових ситуацій. На думку експертів, соціальна відповідальність ЗМІ повинна виявлятися у наданні якісної об'єктивної інформації, розробці та інтеграції основних компонентів соціальної відповідальності в стратегії розвитку будь-якого представника медіа зокрема і ЗМК в цілому [26].

За словами К. Шендеровського, «соціальне одужання людей залежить від трьох умов за участю медіа: правильно поставлений діагноз соціальної проблематики, наявність потенціалу соціальної солідарності людей і вміння кожної людини використовувати інформацію для розвитку самостійності в прийнятті соціального рішення» [28, с. 250].

Журналіст повинен нести відповідальність перед людиною, соціальною групою та спільнотою, громадою та суспільством за те, як він використовує та створює медіапродукту. У Міжнародних принципах професійної етики журналіста, прийнятих в Празі 20 листопада 1983 р. положення про соціальну відповідальність сформовано так: «У журналістиці інформація розуміється як суспільне благо, а не як предмет споживання. Це визначає відповідальність журналіста за передану інформацію. Він відповідальний не тільки перед тими, хто контролює медіа, а, перш за все, перед широкою громадськістю, беручи до уваги різні соціальні інтереси. Соціальна відповідальність журналіста вимагає від нього дій за будь-яких обставин відповідно до власних моральних переконань». (етика)

Адвокаційна журналістика може виступати як певний поштовх для аудиторії, зможе вилучити їх із зони комфорту, щоб спровокувати суспільство до змін. Інакше кажучи, адвокаційна журналістика перетворює людину з простого комунікатора інформації в мотиватора. Відомий колишній кореспондент ВВС війни, Мартін Белл сказав на конференції News of the World у 1996 році: «Я не вірю, що ми повинні нейтрально стояти між добром і злом, правильним і неправильним, агресором і жертвою» [59]. Часто адвокаційну журналістику критикують за відсутністю довіри але в той час журналісти можуть тісно співпрацювати з неурядовими організаціями та агітаційними групами.

Правозахисна журналістика – не тільки одна з її найскладніших галузей, яка має давню історію, але і вважається однією з найбільш соціально і політично-відповідальних і актуальних. На думку А. Марченкова, феномен «соціальної журналістики» здатний надати нового імпульсу взаємодії правозахисних

організацій та ЗМІ. Він вважає, що в ЗМІ існує стандартна лінійка рубрик: політика, бізнес, світське життя. Все, що в них не вкладається, редактори за звичкою складають на блоці «суспільство». Це роблять як українські, так і іноземні ЗМІ [18].

У інтернет-ЗМІ адвокаційна журналістика набирає неабиякі оберти. Більшість людей звертаються до веб-сайтів і блогів, які розділяють їх світогляд, щоб отримати від них новини. Як зазначає ProPublica: «Джерела думок поширюються, але джерела фактів, на яких ґрунтуються ці думки, скорочуються. Це колишне явище майже напевно – суспільне благо; остання, безумовно, є проблемою» [61].

Журналістика представляє розповіді про проблеми, рішення, корупцію та несправедливість для інформування громадськості, довіряючи, що громадськість виправить кривди, але складе власну думку про те, які саме дії потрібно вжити. Це важлива і чітка відмінність: журналістика не виступає за конкретні зміни. Це робить адвокація. Незважаючи на те, що журналістика та адвокація можуть мати загальну мету, все це має значення.

У кожній країні є свої особливості функціонування правозахисних діячів. Якщо в Росії ще з радянських часів журналісти не мали можливості виражати свою точку зору, то у зарубіжних ЗМІ все навпаки. Якісні іноземні медіа, які є прикладом достовірності, точності та об'єктивності подачі інформації, проблемам захисту прав людини приділяють чималу увагу.

Недержавні зарубіжні медіа, які не піддаються жорсткій цензурі, здатні висловлювати різні точки зору та висвітлювати діяльність правозахисних організацій. Іноземні правозахисні організації відомі у всьому світі. Наприклад, Human Rights Watch – це не державна правозахисна організація зі штабквартирою у США, яка функціонує більше ніж в 70 країнах всього світу. Amnesty International – міжнародний неурядовий правозахисний проект, заснований у Великобританії. Ці міжнародні організації активно співпрацюють із засобами масової інформації, передаючи їм інформацію про факти порушень прав людини

і про результати їх роботи. Серед світових відомих правозахисних видань можна назвати «Xover Environment Magazine», «The Nation», «National Review», «Mother Jones», «The New Republic», «The Economist», «L'Humanité», «Libération», «Charlie Hebdo», «Le Canard Enchaîné». Також адвокаційними ЗМІ можна вважати будь-які видання (як друковані, так і інтернет-портали), які видаються або створюються певними суспільними організаціями [61].

Перечисленні видання не є виключно правозахисними. Аналіз новин та публікацій за останні два місяці дав змогу зрозуміти, що правозахисна тематика висвітлюється приблизно раз на тиждень. У виданні «The Economist» серед останніх випускались матеріали присвячені людям з інвалідністю, а також проблемам захисту людини від згвалтування та булінгу. А видання «National Review» присвячують матеріали порушенню політичних прав людей.

Ще одним онлайн-виданням, яке висвітлює міжнародну правозахисну тематику є Open Democracy. Це видання не тільки регулярно публікує статті присвячені правозахисній тематиці та вразливим групам населення, а й аналізує, наскільки у інших країнах ставляться до меншин чи інших груп. Наприклад, у статті «Is Ukraine turning the corner on LGBT rights?» видання зазначає ставлення України до ЛГБТ-спільнот, правам яких сьогодні приділяють набагато більше значення, ніж у попередні роки [62]. Зокрема, зазначається, що Україна зробила великий крок вперед у цьому питанні. А все тому, що суспільство поступово змінює своє ставлення до меншини, а у ЗМІ регулярно з'являються матеріали присвячені цій тематиці.

Популярне британське онлайн-видання BBC також активно публікує правозахисні матеріали. Всі статті пов'язані з захистом прав людини опубліковані у розділі «Суспільство». Ми проаналізували 100 новин BBC, серед яких 19 матеріалів стосувались правозахисної тематики. Зокрема, журналісти видання активно зачіпають теми булінгу, насильства. Також, більшість правозахисних матеріалів присвячена саме дітям. Журналісти BBC у правозахисних матеріалах проводять власне дослідження, дають слово

вразливим групам та залучають думку експертів стосовно вирішення тієї чи іншої проблеми. Наприклад, у матеріалі стосовно насильства над жінками, журналісти провели власне дослідження, яке показало відсоток жінок, які потерпають від насильства у віці 40 років, а також опитали аудиторію 19-39 років. Це дало змогу журналістам показати глобальність проблеми.

Окрім онлайн-видань у зарубіжній медіапрактиці і у телевізійному дискурсі значну увагу приділяють правозахисній тематиці. Переважно теми правозахисту використовуються у розслідувальних програмах та документальних фільмах. Прикладом такого соціально-важливого проекту є програма «Панорама» BBC. Ця документальна програма, яка присвячена розслідуванням з актуальних суспільних питань. Це найдавніша телевізійна програма, адже трансляцію розпочала ще у 1953 році. З 2018 року, вона зберігає найвищі рейтинги на BBC One, але не має постійного ведучого. Програма також транслюється по всьому світу через BBC World News по цифрових, супутникових і кабельних мережах багатьох країн [11, с. 182]. У цій програмі значну увагу приділяють дитинству, а саме розслідують випадки булінгу, вбивство підлітків, дитячу працю, проблеми охорони в школах, шкільні реформи, усиновлення, психічні хвороби. Завдяки цій програмі актуальні проблеми сьогодення набувають розголосу та швидко вирішуються.

Також правозахисною журналісткою за кордоном активно займаються і фотожурналісти. Наприклад, фотограф і режисер У. Роберто Романо у своїх роботах часто висвітлює проблеми захисту прав людини. Наприклад, його фотовиставка «Обличчя свободи» показує проблему дітей-рабів: збирачів какао-бобів на плантаціях Кот д'Івуара, селян з Мексики в садах і на полях США, ремісників і ткачів Непалу, Індії і Пакистану – і про їх вкрадене дитинство. Як зазначає дослідження Т. Іванюха, «фільми та фотоматеріали У. Р. Романо нагадують всім жителям благополучних країн Європи і Америки, що «приблизно 218 мільйонів дітей працюють в умовах сучасної глобальної економіки. Сотні тисяч експлуатуються в килимовій промисловості Південної Азії. Дітей у віці від

4 до 14 років викрадають, продають у боргову кабалу або залучають до примусової праці, що приносить їм фізичні та емоційні страждання. Їх заробітна плата мізерна, порівняно з дорослими, і діти позбавлені можливості отримати освіту, бідність – їх постійний супутник». [11, с. 183]

Варто зазначити, що журналіст, який висвітлює правозахисну діяльність і правозахисник – це різні діяльності. Правозахисник – це не професія, а рід заняття та життєва позиція. Згідно з визначенням Amnesty International («Міжнародна Амністія»), правозахисник – це громадський діяч, який поодиноці або спільно з іншими пропагує або відстоює права людини мирними засобами [48]. А журналіст у свою чергу займається збором, аналізом, обробкою та передачею інформації масової інформації. Працюючи з правозахисною тематикою журналіст повинен залишатись професіоналом, не перетворюючись на активіста чи політичного діяча. Якщо журналіст в своїх роботах пропагує власні політичні уподобання, робить характерні заяви і закликає до будь-яких дій, то він вже стає політичним активістом.

Отже, розглянуті нами особливості правозахисних українських та зарубіжних медіатекстів дають можливість зробити висновок, що міжнародна правозахисна журналістика являє собою багатовекторний, політематичний, поліфункціональний метажанр. Усі вони спрямовані на розв'язання проблеми, а не тільки її фіксацію. Розглянуті нами приклади правозахисних матеріалів показали, що іноземні журналісти у своїх роботах намагаються звернути увагу суспільства до актуальних проблем та вирішити їх завдяки розголосу.

2.3. Характеристика механізмів захисту прав людини в інтернеті

Інтернет став платформою, що забезпечує можливість людям для реалізації повноцінної участі у суспільному житті, а також утворила поле для реалізації прописаних демократичних прав та свобод. Інтернет-ЗМІ, які отримали назву «нові медіа» вже давно витіснили традиційні медіа: пресу, радіо та телебачення. Інтернет-видання, інформаційні агенції та блоги стали четвертим видом

журналістики та зараз мають неабияку популярність серед населення.

Як зазначає дослідниця Ю. Луць, «здавалося б, з появою глобальної мережі журналісти як одні з чільних поборників демократичних цінностей отримали бажану свободу у висловлюваннях, викладі своїх думок і позицій. Однак дедалі виразнішого характеру набувала ймовірність того, що необмежені віртуальні можливості призведуть до свавілля, некерованості чи навмисного зловживання журналістськими привілеями. Стосовно користувачів інтернет-ресурсів ця пересторога також набула актуальності, оскільки й вони отримали право слова й реакції на теми, що турбують. Відтак перед світовою спільнотою постало питання захисту прав людини як важливого елемента в структурі і реального, і віртуального суспільства» [1, с. 68].

Захист прав людини в інтернеті відстоюють міжнародні організації, серед яких ООН, ЮНІСЕФ, Рада Європи та інші. Ці організації у процесі своєї діяльності ухвалюють нормативно-правові акти, які слугують механізмом для захисту прав людини мережі. Проте, дуже часто документи мають декларативний характер і застерігають журналістів (медіа-користувачів) від неправомірних дій, або вказують йому на права, якими потрібно послуговуватись при користуванні інтернетом. Серед таких документів визначають Загальну декларацію з прав людини, Конвенцію ООН про права дитини, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. До слова, статтею 10 Конвенції журналісти, зокрема й новомедійники, оперують у Європейському суді з прав людини, захищаючи свої професійні інтереси: право на вільне висловлення своїх поглядів, отримання та передачу інформації без втручання органів державної влади тощо [5].

У концепції «універсальної мережі інтернет», яка розроблена ЮНЕСКО зазначається, що вільний інтернет – це інтернет, що поважає та забезпечує свободу з метою здійснення прав людини. Концепція демонструє взаємозв'язок між Інтернетом та правами людини, такими як: свобода слова, недоторканність приватного життя, право на участь у культурному житті, гендерна рівність, право на освіту та інші [54].

Як бачимо, права людини в інтернеті закріплені у міжнародних актах та захищаються міжнародними організаціями. Ще у 2008 році було створено Коаліцію інтернет-прав і принципів, результатом якої стала Хартія прав людини і принципів. Ця Хартія регулює впровадження прав людини в онлайн-середовище. Доповідач з питань заохочення і захисту права на свободу думок та їх вільне вираження Франк Ла Рю наголошує, що «немає потреби запроваджувати нові правозахисні стандарти для інтернету, оскільки принципи й доктрини в контексті прав людини застосовують і в режимі офлайн, і онлайн. Проте можемо стверджувати, що сьогодні надто часто спостерігаємо за порушеннями прав людини в реальному і віртуальному просторі. А отже, розглянемо документи, що вносять корективи у розуміння межі дозволеного й забороненого» [5].

Досліджуючи права людини в інтернеті, варто зазначити і про рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для інтернет-користувачів. Рекомендації були затверджені 16 квітня 2014 року і визначають права інтернет-користувачів, серед яких:

- Доступ та недискримінація. (інтернет є важливим засобом для реалізації людиною своїх прав, свобод та участь у демократії. У спілкуванні у мережі ніхто не може бути об'єктом дискримінації за будь-якими ознаками, такими як стать, раса, колір шкіри, мова, релігія або віра, національність або соціальне походження, належність до національної меншини, майновий стан, сексуальна орієнтація).
- Свобода вираження поглядів та інформації. (кожна людина має право шукати, отримувати та поширювати інформацію та ідеї на власний вибір без будь-якого втручання, окрім висловлювань, які містять заклики до дискримінації, ненависті або насильства).
- Зібрання, об'єднання та участь. (кожен має право на мирні зібрання, об'єднання з іншими інтернет-користувачам, приєднання та участь у будь-яких соціальних групах).

- Приватне життя і захист даних. (Інтернет-користувачі мають право на приватне та сімейне життя і Інтернеті, куди входить захист персональних даних і повага до конфіденційності кореспонденції і спілкування).
- Освіта та грамотність (Кожна людина має право на освіту та доступ до знань).
- Діти та молодь. (Дитина та молода людина має право на освіту, щоб захистити себе від втручання і зловживання в інтернеті);

Також у рекомендаціях зазначено, що інтернет-користувачі мають право на ефективний правовий захист у разі обмеження чи порушення прав і свобод [22].

Захист прав людини і інтернеті є актуальним питанням на сьогодні, адже дуже часто можна зустріти випадки дискримінації, знущань, мови ворожнечі не лише у ЗМІ, а й у блогах чи соціальних мережах. І якщо навіть такий портал можуть заблокувати за порушення, то його власники можуть розміщувати контент на нових ресурсах, навіть, у інших країнах. Тому особи, які порушують права людини в інтернеті можуть і не бути притягнутими до відповідальності за це.

Автори посібника з протидії мові ненависті «Закладинки» визначили приклади конкретних знущань в інтернеті. Серед них:

- «надсилання погроз, провокаційних образ, дискредитація на расовому та етнічному ґрунті;
- нападки на геїв, дискредитація за гендерною ознакою та інші форми дискримінації;
- спроби заразити вірусом комп'ютер жертви;
- масове надсилання електронних листів образливого змісту;
- публікація або розповсюдження неправдивої інформації про людину для завдання шкоди людині або його (її) репутації;
- обирання жертви і намовляння оточуючих нападати або насміхатися над нею;
- покликатися на іншу людину або діяти від чужого імені, нібито інша

людина щось сказала, у що нібито важко повірити;

- викладати в інтернет фото людини, особливо в компрометуючій ситуації, без його/її дозволу;
- публікація листування без дозволу автора;
- чинити тиск на інших, щоб ізолювати жертву від суспільства (в реальному або віртуальному світі);
- неодноразове надсилання непристойних, жорстоких і образливих повідомлень» [40].

Як показує дослідження, прикладів порушення прав людини і інтернеті є безліч. Аналіз засобів масової інформації дав змогу зробити висновок, що журналісти дуже часто порушують права людини, зокрема вразливих груп населення. Крім цього, порушення найчастіше зустрічаються у соціальних мережах. Неодноразово розглядають судові справи стосовно образи честі та гідності конкретних осіб у соціальних мережах, особливо, в коментарях. Також трапляються ситуації, коли як самі журналісти, так і інтернет-користувачі закликають до насильства чи ворожнечі. Особливо це стосується таких вразливих груп як роми. Проте, в українському законодавстві, а саме у Законі “Про інформацію” ст. 28 є заборона стосовно поширення такої інформації, зокрема це стосується і інтернет-журналістів [9].

Журналісти, які висвітлюють правозахисну тематику прагнуть бути включеними у національні механізми захисту прав людини. Зараз захист прав людини є гострою проблемою суспільства, а держава має бути активною у забезпеченні цього захисту.

Існує певні механізми захисту прав людини, які створюють умови для поваги прав і свобод людини. До цього механізму входять органи державної влади і та місцевого самоврядування; спеціалізовані державні, незалежні та функціональні організації у справах захисту прав і свобод людини та громадянина (це може бути Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, адвокатура, прокуратура, суд); правозахисні організації (як українські,

так і міжнародні), нормативно-правові акти, які передбачають і закріплюють права, їх реалізацію і захист та юридичну відповідальність за порушення; українські медіа та організації в галузі інформації. Важливе місце у системі захисту прав людини посідає саме Президент України, оскільки він повинен формувати механізми контролю та забезпечувати реалізацію прав і свобод людини. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують дотримання прав людини на певній території. Судовий захист є також ефективним механізмом захисту прав. Закон прямо не передбачає здійснення захисту прав людини Конституційним Судом, але це впливає з його завдань: гарантувати верховенство Конституції України на всій території держави. Гарантії, стосовно захисту прав людини покладено на Уповноваженого з прав людини. Він повинен контролювати парламентські, відомчі та правоохоронні органи у цьому питанні [3, с. 138].

Серед цих механізмів особливе місце посідає і журналістика. Адже, згідно з дослідженням, саме засобам масової інформації суспільство найбільше довіряє стосовно питань захисту своїх прав. Однак, варто зазначити, що ЗМІ не можуть брати на себе функції державної влади. Серед основних функцій журналістів у сфері захисту прав людини виокремлюють такі: Інформування про стан самої сфери прав людини; запобігання порушенням прав людини та вразливих груп населення, здійснення суспільний контроль за тим, як державна влада виконує свої обов'язки стосовно прав людини; популяризація інформації про права людини; протидія дискримінації та злочинам на ґрунті ненависті; надання публічності оцінкам, висновкам та рекомендаціям незалежних інститутів захисту прав людини; давати слово людям з місць несвободи [5].

Захист прав людини в інтернеті потребує особливого розгляду, адже онлайн-середовище може стати тим місцем, де права людини порушуються, але й місцем, де здійснюють адвокаційні кампанії стосовно захисту прав та свобод людини. У інтернеті на державному рівні права людини захищають Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Управління боротьби з

кіберзлочинністю Міністерства внутрішніх справ України, міжнародні судові установи (зокрема Європейський суд з прав людини) та організації [1, с. 27].

Засоби масової інформації, у свою чергу, аби стати дієвим механізмом захисту прав, мають писати більше правозахисних матеріалів, звертати увагу на вразливі групи населення та своїми публікаціями давати їм слово та говорити про порушення їх прав. Варто зазначити, що у нових медіях привертають увагу до проблем завдяки флешмобам, які влаштовують активісти, правозахисники, або самі журналісти. Такі флешмоби поширюються у соціальних мережах під певним хештегом, а ЗМІ, у свою чергу, поширюють інформацію про такі акції. В Україні тільки за 2019 рік було проведено більше 30-ти онлайн-флешмобів. Багато з них стосується саме дискримінації, соціальної нерівності, порушення прав меншин, а також дітей та людей з інвалідністю.

Дослідниця Ю. Луць, виділяє онлайн-реакцію спільноти на порушення основних прав людини, вчинених у реальному житті: «#яНеБоюсьСказати» – організований 5 липня 2016 року українською громадською активісткою Анастасією Мельниченко у мережі Фейсбук проти насильства над жінками. • #НеБийДитину – запущений на початку 2017 року рівненськими активістками Наталією Бідою та Олександрою Сидорченко проти знущання над дітьми. • #накавуздругом – флешмоб ініційовано на знак незгоди, коли Романа Кісляка, який має ДЦП, вигнали з однієї із львівських піцерій. А також на підтримку людей з інвалідністю» [1, с. 34]. Також і самі представники вразливих груп влаштовують флешмоби в інтернеті для привертання уваги до себе та своїх прав.

Отже, проведений аналіз механізмів захисту прав людини показує, що основні функції покладаються саме на державні органи. Проте, питання прав людини в інтернеті стосується насамперед і журналістів. Представники медіа повинні ретельно дослідити проблеми, які виникли у питаннях прав людини, поширити знання про них, а також дотримуватись основних правил журналістської етики та стандартів, що сприятиме детальному та конструктивному погляду на проблему.

Висновки до розділу 2

Правозахисна журналістика є окремою сферою журналістської діяльності, об'єкт якої – відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Правозахисна функція журналістики складається з участі журналіста в процесі захисту прав людини. Найвдаліші приклади виконання журналістом правозахисної функції – коли його матеріал подіяв, і саме завдяки публікації права героя відновлені. Одна з важливих умов діяльності журналістів полягає в тому, що правозахисною проблематикою в ЗМІ повинні займатися кваліфіковані фахівці в цій галузі.

РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

3.1. Особливості подачі інформації про вразливі групи населення (на прикладі ромів) в онлайн-ЗМІ

Більшість українців вважають саме засоби масової інформації головним механізмом захисту своїх прав. А особливої уваги та захисту потребують саме вразливі групи населення, адже їх права порушуються найчастіше, через історичні особливості, традиції та стереотипне сприйняття у соціумі, низький рівень освіти, ізолюваність цієї меншини. Для аналізу ми обрали саме ромську національну меншину, адже вона є однією з найвразливіших. Вимірювання за Богардусовою шкалою соціальної віддаленості дало результати, згідно з якими українці найбільш нетолерантно ставляться до ромської національної меншини [21, с. 30]. Нерідко формуванню такого ставлення сприяють і самі засоби масової інформації. У сучасних ЗМІ ромська тематика представлена у різнобічному висвітленні.

В Україні немає однозначної статистики, стосовно кількості ромів. З'явилась ця меншина ще на початку XV ст. на території України. В основному роми мешкали у Одеській, Донецькій та Закарпатській областях. Але, у зв'язку з подіями на сході країни, багато ромів переселились на Харківщину. Лідери ромських громад, представники громадських організацій стверджують, що ромів на території України на 2001 рік проживало від 200 до 400 тисяч [20, с. 53].

Більшість українців сприймають ромів ромів, як об'єкт злочинності та агресії. У суспільстві поширюються стереотипні уявлення про представників цієї меншини, тому люди асоціюють ромів із злочинністю, крадіжками та негативом. Звісно, є багато випадків правопорушень з боку ромського населення. Але, не

варто узагальнювати ромів та поширювати ненависть до всієї меншини, адже вони також мають свої права і свободи. Про це йдеться і у статті 2 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [8].

Варто зазначити, що правовий статус представників ромської спільноти закріплений і у законодавстві України. Зокрема, у Конституції України, законах України «Про національні меншини в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. У статті 1 Закону України «Про національні меншини в Україні» йдеться про наступне: «Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення» [10].

Незважаючи на закріплення прав національних меншин в українському законодавстві та міжнародних документах, роми все одно піддаються дискримінації та негативному ставленню до себе. Через дискримінацію у суспільстві роми часто звертаються до громадських організацій. Але, таких організацій не так багато та і фінансування на утримання не вистачає. Тому, ситуація порушень прав ромів не змінюється. Саме ЗМІ тут мають відігравати провідну роль. Але, часто журналістські матеріали продукують агресію за расовою ознакою. Найчастіше ромів асоціюють саме з порушенням закону, аморальними вчинками, при цьому, згадуючи етнічне походження.

Т. Бондаренко дослідила мову ворожнечі в українських онлайн-виданнях та дійшла висновку: «Мова ворожнечі поширена й у межах тих тем, де йдеться про різних осіб за статтю, національною належністю, релігійними віруваннями, професійними характеристиками, фізичними особливостями тощо. Найбільшу кількість випадків мови ненависті становлять дискримінаційні вислови для

називання осіб за національністю. Об'єктом агресії найчастіше є роми, їх образливо називають «циганам», «циганвою» та згадують переважно на негативному тлі» [54].

У роботі ми проаналізували матеріали про ромів в українських онлайн-медіа. У багатьох з них вже в заголовках простежується стереотипне ставлення до ромів, поширення ненависті та мови ворожнечі до них. Наприклад: «У Києві роми ледь не вкрали дитину» (ZIK); «Закарпатські цигани в Дніпрі: Будинки з лахміття, зграї собак та величезні гори сміття» (Закарпаття.нет); «На Черкащині ром згвалтував неповнолітню на кладовищі» («Обозреватель»); «Под Черкасами ром изнасиловал на кладбище девочку» (РБК-Україна), «Львів'ян тероризує банда ромів: обчищають просто у центрі міста, бережіть гаманці» (Znaу.ua). В останньому прослідковуються навіть заклики негативного ставлення до ромів.

Напад на ромів 23 жовтня 2018 року біля Центрального залізничного вокзалу «Київ-Пасажирський» висвітлили майже всі українські медіа. Як зазначили в Інституті масової інформації, Комісія з журналістської етики була обурена тим, що ЗМІ зробили акцент саме на національності. А це є порушенням п. 15 Кодексу етики українського журналіста про те, що вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу [37].

На сайті ТСН навіть з'явилися хештеги #злочини #роми #крадіжки під матеріалом «Кишенькові злочини, яких вигнали з-під київського вокзалу, пообіцяли повернутися». При висвітленні цієї події журналісти допустили надлишок емоційної забарвленості та власні оцінки ситуації. Наприклад, «Радикали з С14 прогнали ромів з їх улюбленого місця» та «Київський вокзал «зачистили» від ромів: фото наслідків вражають уяву» (Znai.ua) [1, с. 37].

Засоби масової інформації дуже часто дають оціночні судження подіям, які пов'язані з ромами. Наприклад, у багатьох виданнях публікувалися новини з заголовком «Поліція впіймала циган, які вбили харківського суддю». Проте, далі в новинах йшла мова про те, що затримали ромів, які ймовірно причетні до цієї

події. Тобто, ЗМІ задля яскравого заголовку констатують факти на припущеннях. Дуже часто публікують новини, де особливий акцент журналіст ставить на найменуванні “циган вкрав”, “рома спіймали”, “роми обікрали”. У кримінальних новинах, які стосуються ромів, журналісти згадують національність.

Також варто проаналізувати і новини, які стосуються подій у Лощинівці. На Одещині у 2018 році сталось вбивство 8-річної дівчини, у вчиненні якого звинуватили рома. Жителі села Лощинівка влаштували погроми ромських будинків. Тоді ж у засобах масової інформації як всеукраїнських, так і регіональних спалахнула хвиля новин про ромів, в той час, як правоохоронні органи прийняли пасивну позицію. Проте, багато ЗМІ вдавались до некоректних формулювань та негативних забарвлень по відношенню до ромів. Наприклад, заголовок «Цигани жорстоко вбили невинне дитя» (Новини Закарпаття).

Варто також звернути увагу і на регіональні ЗМІ. Наприклад, на сайті «Новини Слов'янська» одна за одною з'являлись новини з заголовками, які пропагують ворожнечу: «Крадіжки, сморід і блохи»: київський залізничний вокзал окупував циганський табір» та «Київський вокзал зачистили від ромів: фото наслідків вражають». Видання Zakarpattya.net також активно публікує новини про ромів з негативним забарвленням, незважаючи на те, що на Закарпатті проживає найбільша кількість ромів. Наприклад, новина з заголовком «Закарпатські цигани в Дніпрі: Будинки з лахміття, зграї собак та величезні гори сміття» вже несе в собі негативні оціночні судження. Хоча, на порталі Zakarpattya.net є і правозахисні матеріали, де журналісти намагаються допомогти ромам через погром табору, або інші ситуації.

Ми промоніторили українські онлайн-видання за пошуковим запитом «роми», або «цигани». Всього проаналізувавши 200 новин з різних всеукраїнських та регіональних видань, ми дійшли до висновку, що більше 60% медіа подають інформацію саме з негативним забарвленням та неетично висвітлюють ромів у своїх матеріалах. Переважно подають інформацію про правопорушення, крадіжки чи шахрайство. І всього лише 10% присвячено

правозахисній тематиці та захисту прав ромів. 5% матеріалів присвячені позитивним новинам та здобуткам ромського населення, тобто всього 10 новин з 200.

Також у засобах масової інформації простежується і відсутність збалансованої інформації, ігнорування позитивного матеріалу, адже він не є сенсаційним, а таму не викликає зацікавленості у аудиторії. Крім того, у матеріалах про ромів майже не дають передісторію, інформацію про традиції, культуру ромів. “Мало в ЗМІ звертають увагу на такі теми, як, до прикладу, діяльність жіночих або молодіжних організацій, здобуття вищої освіти ромами тощо. Навіть безневинна спроба розважити аудиторію анекдотами на ромську тематику завершується невдалою їх подачею зі щонайменше некоректним ставленням до цього етносу [41].”

Але, варто зазначити, що є і якісні матеріали, які стосуються ромської тематики, їх культури, традицій, а також часто привертають увагу до проблем. Наприклад, на сторінках сайту Радіо Свобода все частіше з’являються матеріали про руйнування стереотипів про ромів, розповіді про їх культуру та особисті історії. Часто можна зустріти тести з такими назвам: «Закарпатські роми: Ми були на Майдані, тепер захищаємо країну на Сході» (zak.dero.ua), «Закарпатські роми-добровольці повертаються до мирного життя» (anews.com/ua/). П

Правозахисне видання ZMINA також часто звертається до ромської тематики. Наприклад, у матеріалі “Чому Україна не захищає права ромів?” журналісти досліджують насильство та дискримінацію ромів і безкарність за це [57]. Тут досліджене українське законодавство, подані коментарі експертів, а також позицію ромів. До того ж, на сайті ZMINA є розділ інструкції, де регулярно публікуються новини, присвячені роз’ясненням з соціальних питань для різних категорій населення.

Незважаючи на те, що за останні п’ять років правозахисна журналістика набирає обертів, відсоток матеріалів стосовно ромського населення з негативним характером та мовою ворожнечі все ж таки переважає.

Одним з видань, що намагається послідовно дотримуватися принципів толерантності й неупереджено висвітлювати інформацію, є «Українська правда». У новині Вбивство дитини на Одещині спровокувало масові заворушення про національну належність потенційного злочинця згадано тільки в прикінцевому реченні, а стаття «Ромські погроми на Одещині: Хто перший кинув камінь?» є матеріалом, що роз'яснює погляди правозахисників на ситуацію, що склалася. Така подача інформації викликає обурення в деяких читачів, та, попри це, трапляються й поодинокі думки на захист ромів як меншини [50].

При висвітленні питань прав ромів у суспільстві важливо уникати узагальнень та не просувати стереотипи. Адже є багато успішних історій, які дуже часто замовчуються у ЗМІ. Також, журналістка О. Високолян зазначає, що «замінити слово «цигани» на «роми» — не означає почати поважати. Кримінальна хроніка з акцентом на етнічній належності, мова ворожнечі, яка не відразу впадає в очі («Роми вкрали 28 тисяч гривень з церковної каси», «Посеред центрального вокзалу роми розбили табір») — це те, що спонукає ненавидіти. Як це працює? Хтось пише про те, що роми не хочуть працювати — роботодавці сприймають це як беззаперечну істину, ром хоче влаштуватися на роботу — йому відмовляють. Це замкнене коло» [58].

Роми страждають від нападів на свої поселення і такі ситуації часто висвітлюються у ЗМІ. Проте, журналісти розповідають про такі події з точки зору ультраправих угруповань, тим самим пропагуючи ці ідеї. Це є прояв маніпулювання інформацією, якою користуються не лише онлайн-ЗМІ, а й центральні телеканали. Важливо подавати інформацію не лише з коментарями експертів, а й з власною позицією та головне з позицією вразливої групи населення.

Аби інтегрувати ромів у суспільство, важливо також розвивати їх засоби масової інформації. Є відомий ромський інтернет-портал «Чірікло» («Пташка»), сайт «Чачіпен» («Правда»). Також у медіа набув кінотур «Роми, яких ви не знали», де аудиторія переглядала фільм «Сім історій успішних ромських жінок».

Отже, журналісти мають головну зброю – це публічність та гласність. Своїми матеріалами медіа можуть як закликати до ненависті та поширення стереотипів, так і поширювати у суспільстві справедливе ставлення до всіх верств населення. Журналіст може значно вплинути для здійснення адвокаційних ініціатив. Адвокаційна журналістика здатна формувати суспільну дискусію та захистити тих, хто справді потребує допомоги. Журналісти, як четверта влада, повинні акцентувати увагу на незахищених групах населення, наприклад, ромах. Але, не висвітлюючи їх в негативному ключі, а навпаки, своїми публікаціями допомагати та звертати увагу на їх права.

3.2. Аналіз основних помилок у ЗМІ при висвітленні питань, пов'язаних з захистом прав людини

Висвітлення прав людини повинно посідати окреме місце у сучасній журналістиці. За останні 5 років правозахисних матеріалів стало значно більше, але для багатьох українських медіа ці теми залишаються не цікавими та не потрібними для популяризації в суспільстві. Наше дослідження показало, що актуальним є питання висвітлення інформації про захист прав ромів, адже ця національна меншина залишається найвразливішою не тільки в медіа, а й в суспільстві.

Українське законодавство та нормативні акти не містять жодних обмежень щодо реалізації прав ромів на життя, медицину, освіту, працю та соціальний захист. Роми наділені тими ж правами та свободами, що і інші меншини в Україні. Про це зазначено і в статті 1 ЗУ «Про національні меншини»: «Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості і самовиявлення»[10].

Незважаючи на гарантованість законодавством дотримання прав, все ж права національних меншин, а особливо ромів на практиці порушуються. У Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної

меншини зазначено, що роми залишаються найбільш вразливою групою з різних причин: низький рівень освіти, відсутність у багатьох ромів будь-яких документів, високий рівень безробіття, кочовий спосіб життя, певна ієрархія в закритих спільнотах тощо.

Ця тенденція спостерігається і у засобах масової інформації, які регулярно нехтують правами ромів, принижують честь та гідність та своїми матеріалами закликають до дискримінації. Це показав і проведений нами контент-аналіз інформації про ромів в українських ЗМІ. Дослідження інформації про ромів у медіа дало змогу виділити основні помилки та порушення стандартів, які допускають журналісти при подачі інформації про ромів.

Дуже часто у матеріалах про ромів їх називають «циганами». Це є проявом мови ворожнечі по відношенню до національної меншини. Наприклад, «Орудують у центрі Львова: цигани придумали нову схему обману» (Вголос), «Отямився в калюжі крові»: у Києві біля вокзалу цигани розбили голову 16-річному хлопцю» (УНІАН). Дослідження інформації про ромів у ЗМІ показало, що до терміну «цигани» вдаються 15% медій. Активістка ромського молодіжного правозахисного руху в Україні А. Юрченко у інтерв'ю виданню delo.ua зазначає: «Мене нещодавно запитали, навіщо взагалі вигадувати термін «роми», якщо є «цигани». І що в останньому поганого. Я пояснила, що це все одно, що називати українців хохлами. Ми звертаємо увагу на контекст, у якому говорять люди. Інколи вони дійсно не знають, що слово «цигани» для нас образливе і має негативне забарвлення, тому що пов'язане з усіма існуючими стереотипами. Наприклад, у словнику можна знайти «вициганити», що означає ошукати/вкрасти» [51].

Основною помилкою засобів інформації при висвітленні інформації про ромів є подання їх у негативному ключі. Як показало дослідження, це проявляється уже в заголовках до новин та статей і також простежується криміналізація етносу. Коли медіа пишуть про ромів, то у більшості матеріалів вказано етнічне походження осіб, які вчиняють правопорушення чи займаються

кримінальною діяльністю. Ці ознаки є складниками «мови ворожнечі». Науковець С. Колосов визначив ознаки мови ворожнечі: «неправомірне узагальнення (перенесення різних негативних рис окремих представників групи на всю групу, а також покладання провини за дії окремих представників на всю групу); формування й закріплення негативного стереотипу, образу групи; виключення можливості знайти спільну мову, компроміс; поляризація оцінок; оцінка стилю життя, традицій і культури однієї групи як неприродних, шкідливих, небезпечних» [14].

Варто зазначити визначення поняття «мови ворожнечі», яке останнім часом набуває поширення у медійному дискурсі. Згідно з Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи № 97 (20) від 30.10.1997: «Мова ворожнечі – це всі види висловлювань, які поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, які за своїм походженням належать до іммігрантів» [24].

ЗМІ використовують мову ворожнечі і зображують ромів як злодіїв чи убивць і узагальнюють негативні стереотипи і на всю групу населення. Така інформація поширює серед суспільства дискримінаційні настрої та лякає людей контактувати з ромами, аби не стати жертвою злочину. Мову ворожнечі розпалюють і новини про ромські погроми. Наприклад, новина з заголовком «Роми везуть на Закарпаття цукерки та крашанки з київських кладовищ» (Перший.com) вже розпалює ворожнечу. До того ж, у новині немає перевірених джерел інформації, свідків події та порушений такий журналістський стандарт як повнота висвітлення інформації. Такі новини публікуються не лише у регіональних медіа, а й відомих всеукраїнських.

У інтернет-виданні znaj.ua у одному з матеріалів про ромів з заголовком «Цигани біжать від розправи з Лощинівки» також простежується мова ворожнечі.

До того ж простежується стереотип про те, що роми – це кримінальна меншина, вживається форма множини, хоча у тексті мова йде про одну людину. Також у матеріалі використовується теж «цигани вбили дівчинку», що є порушенням журналістських стандартів та розпалювання ненависті у суспільстві до цієї групи. Як показує контент-аналіз ЗМІ, роми є найбільш дискримінаційною групою, адже і суспільство підтримує цю дискримінацію. Таких помилок журналісти зазнають через низький професійний рівень та недотримання стандартів журналістики.

Журналісти подають інформацію на ромську тематику без коментаря та позиції цієї спільноти. Часто у матеріалах показано позиції очевидців, або інформація подана на припущеннях та здогадках без залучень експертів, ромських правозахисників і самих представників меншини. А це є порушенням п.10 Кодексу, відповідного до якого, «точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів» [12].

Однією з основних помилок засобів масової інформації при висвітленні ромів є відсутність позитивного матеріалу та подача лише сенсаційної інформації. У погоні за переглядами журналістів цікавить лише яскравий контент з емоційною забарвленістю. Це стосується матеріалів про вбивства, крадіжки, погроми та інші матеріали кримінального характеру. Журналістів цікавлять злочинні історії, де є жертва та винуватець, адже такий матеріал зацікавить аудиторію. Тому, при висвітленні ромської тематики журналісти поверхнево розкривають традиції та культуру ромів.

Мало уваги приділяється і досягненням ромського населення. Зараз створюється багато соціальних, освітніх, правових проєктів для ромів, а також самі представники меншини створюють організації для інтеграції ромського населення у суспільство. Проте, такі теми у журналістських матеріалах майже відсутні. Варто зазначити, що не всі медіа пишуть про ромів лише з точки зору порушення закону. Дослідження показало, що є ЗМІ, які висвітлюють

правозахисну тематику та готують об'ємні матеріали присвячені ґрунтовному розкриттю цієї теми.

Ми вже визначили, що більшість матеріалів у ЗМІ про ромів стосується саме порушення закону. Проте, на сторінках інтернет-видань з'являються і новини, які стосуються повсякденного життя ромів. Але, такий контент поданий також з негативного боку. Наприклад, новина з заголовком «Весілля на мільйон: як 3 ромські пари мажорно взяли шлюб у Мукачеві» (Mukachevo.net). У цьому матеріалі простежуються упередженість, суб'єктивні висновки та висміювання ромської спільноти, що є неприпустимим для журналістів. Варто зазначити, що дана новина взята з Закарпатського видання, а це регіон, де представники ромської національності проживають найбільше. Тому, такі новини можуть підбурювати суспільство до негативного ставлення до цієї меншини.

Дуже часто засоби масової інформації у матеріалах про ромів беруть провокативні коментарі у політиків, можновладців, або інших людей, які закликають до «боротьби з ромами». Наприклад, коментарі представників Азову, які закликали до дій проти злочинної нарко діяльності ромів, тим самим узагальнюючи та приписуючи всім ромам такий стереотип.

Проаналізований контент інтернет-ЗМІ на публікації матеріалів про ромське населення дав змогу узагальнити основні помилки які допускають журналісти при подачі такої інформації: вживання некоректних лексем, поширення мови ворожнечі та стереотипів, узагальнення, відсутність позиції ромів у матеріалах, фокусування уваги лише на кримінальних новинах, відсутність позитивної інформації, висвітлення інформації на припущеннях та здогадках. Такі матеріали у всеукраїнських та регіональних онлайн-ЗМІ є порушенням Кодексу етики журналістів, проявом непрофесіоналізму, а також недостатньої обізнаності у правозахисній журналістиці.

Для уникнення таких помилок у матеріалах та новинах, журналісти повинні розуміти як правильно писати висвітлювати інформацію не тільки про ромів, а й про інші вразливі групи населення. Сьогодні є багато курсів про те, як

писати про етнічні меншини, а також багато експертів дають свої поради та проводять семінари. Наприклад, правозахисниця О. Веснянка дає рекомендації, як коректно висвітлювати ромську тематику.

1. Важливо називати представників цієї групи ром, а не “циган”. Доречно казати Також доречно казати ромські чоловіки, ромські жінки, ромські діти без використання лапок.
 2. Не потрібно використовувати мову ворожнечі. Не можна казати «ловити ромів», бо ловити можна мишей, «розігнати ромів», бо розігнати можна тарганів.
 3. Не вживати узагальнень. Всі люди є різними, тому не варто узагальнювати. Фрази про те, що «усі роми не мають вищої освіти», «усі ромські діти не хочуть ходити до школи», «усі роми вміють ворожити» поширюють стереотипи у суспільстві та спонукають людей до негативного ставлення до ромів.
 4. При підготовці матеріалу на ромську тематику неодмінно потрібно давати слово тим, хто сам його не може взяти, тобто представникам ромської спільноти. Але не підготовленому журналісту не варто йти в ромське поселення. Потрібно налагодити контакт спершу з посередниками.
 5. Якщо журналіст бере коментар, то це не має бути людина-ксенофоб (тобто та, хто не сприймає чужу культуру, мову та манеру спілкування). Адже такі люди можуть закликати до ненависті та дискримінації. Фахівців для коментарів варто обирати ретельно.
 6. Не розділяйте ромів та інших українців на «ми і вони».
 7. Новини про ромі- це не лише кримінал. Якщо журналіст хоче писати на ромську тематику, то інфо приводів є багато проблеми з отриманням документів, оформлення у школу, комунікація з державними органами.
 8. Не варто акцентувати увагу на національності. Особливо у кримінальній хроніці. Злочини не мають національності [36].
- Аналіз інтернет-ЗМІ дав змогу визначити власні рекомендації при

висвітленні інформації про права вразливих груп, в тому числі і ромів. Важливо згадувати етнічну належність, погляди людей коли це доречно у тексті. Журналіст повинен уникати подачі інформації на основі упереджень та власних стереотипів. Також не варто вдаватись до дискримінації у тексті як негативної, так і позитивної. Як вже зазначалось, одним із головних правил подачі інформації про ромів є те, щоб давати їм слово і приділяти увагу всім сторонам теми, про яку пишуть. Тому, журналісту важливо розібрати ситуацію і дати слово ромам, адже це може допомогти захисту їх прав. При висвітленні чутливої теми, журналісти повинні намагатись стати ланкою комунікацій між соціальними групами.

Отже, для того, щоб змінити ситуацію, слід користуватися правильною термінологією, перевіряти статистичні дані, уникати поляризації оцінок, тенденційного добору фактів і цитат, не допускати невинуватих узагальнень, які можуть слугувати для створення у свідомості читачів образу рома як ворога, відповідального за певні негативні явища, чи злочинця, що потенційно становить загрозу. Прикладом толерантного висвітлення теми можуть стати новини й статті, в яких не акцентується увага на національності суб'єкта, якщо це прямо не стосується описуваної теми; матеріали про позитивний досвід, пов'язаний із ромами, їхні індивідуальні життєві історії; тексти, що спростовують стереотипні уявлення про ромів, зокрема руйнують стійку асоціацію із злочинним способом життя; статті, що привертають увагу до потреб та проблем, а також випадків дискримінації цієї етнічної меншини.

3.3. Роль ЗМІ у протидії порушення прав людини

Головним показником демократизації суспільства є гарантія повноти реалізації прав людини. Першочерговими питаннями залишаються неосвіченість про права і свободи, механізм реалізації та порядку судового захисту особистісних прав і свобод. Одну з провідних ролей в даному процесі відіграють засоби масової інформації. Становлення правової культури особистості і

суспільства виявляється в прямій залежності від планомірної роботи окремих журналістів і ЗМІ.

Журналістика є важливим чинником для утвердження та захисту прав людини. Дотримання прав людини є ключовою ідеєю для будь-якої демократичної країни. Засоби масової інформації відіграють одну з провідних ролей в процесі соціалізації особистості в сфері правовідносин. Удосконалення правової культури журналістів є важливим і невід'ємним умовою повноцінної і ефективної реалізації цього завдання.

Проведене дослідження показало, що журналісти мало звертаються до правозахисної журналістики, женуться за сенсаційними матеріалами та забувають про людину, її права та свободи. Тому, журналістом потрібно підвищувати кваліфікацію. «Корисною буде інформаційно-просвітницька робота. До прикладу, із роз'яснення прав людини, проти насильства в сім'ї, вживання тютюну й алкоголю, захисту інтересів дітей, щодо вибору професії, пропаганди здорового способу життя тощо. Багато хто із журналістів такі виступи в пресі вважає нудними, нецікавими. Та все залежить від вибору форми спілкування, поєднання її зі змістом, вибору ракурсу, який досі був непомітним, а насправді привабливий. Оригінальне подання матеріалу впливатиме на різні групи населення. Доцільно продовжити й подальші моніторинги медіа для поліпшення ефективності їх роботи» [1, с. 45].

На нашу думку, важливо запровадити в університетах освітні програми, які присвячені правозахисній журналістиці, ґрунтовно розбирати права і свободи людини. Чим більше буде знань з правозахисної журналістики ще з університету, тим більше професійних журналістів будуть висвітлювати цю тематику. Результати також принесє і співпраця журналістів з владою, різними організаціями, а також правозахисниками. Це дасть змогу журналістам більше конструктивно та збалансовано подавати інформацію, особливо про вразливі групи населення.

«Співпраця між правозахисниками і журналістами ґрунтується на

професійному взаємозбагаченні. Журналістам варто вивчати специфіку роботи правозахисників, розвивати вміння отримувати та інтерпретувати інформацію, яку мають правозахисні організації. Правозахисникам доцільно залучати до конкретних справ журналістів для створення суспільного резонансу довкола гучних проявів порушення прав людини. Співпраця між правозахисниками і журналістами має мати не спорадичний, а системний характер» [27].

Журналісти та правозахисники спільними зусиллями намагаються допомогти громадськості брати участь у процесах демократії, прав і свобод людини. Вони збирають, обробляють, поширюють інформацію, тобто виконують функцію інформаційності, що є важливим для суспільства. Важливою функцією журналістів та правозахисників є формування громадської думки. Адже журналісти спроможні сформувані певні стереотипи та моделі поведінки у суспільстві. Правозахисники, у свою чергу, поширюють серед населення правову культуру та етику. Спільними зусиллями журналісти правозахисники доносять важливість дотримання прав людини.

Варто зазначити, що журналісти, які сприяють здійсненню прав людини, є правозахисниками, незалежно від їх акредитаційного статусу і засобів масової інформації, в яких вони працюють (друковані органи, радіостанції, телеканали чи Інтернет-видання). Журналісти, які повідомляють про порушення прав людини, про випадки корупції або неналежного врядування або ж про діяльність осіб, що повідомляють про подібні порушення, не можуть через такі дії піддаватися кримінальному переслідуванню, опинятися під протиправним провадженням або зазнавати інакших негативних для себе заходів. Органи влади мають визнати значення незалежної журналістики та журналістських розслідувань для розкриття порушень і зловживань владою та підтримувати такі види діяльності з метою підвищення підзвітності влади. Органи влади мають забезпечити, щоби журналісти не піддавалися свавільному переслідуванню в кримінально-правовому порядку і мали доступ до правової допомоги та інших засобів підтримки, які уможливають виконання журналістами своєї роботи без

втручань іззовні та без страху репресій [39].

Журналісти мають брати активну участь у формуванні законодавчих ініціатив, які б гарантували безпечну діяльність як журналістам, так і правозахисникам. Аби відстоювати права людини, можна залучати представників розслідувальної журналістики. Вони, у свою чергу, можуть проводити оперативні пошуки та ґрунтовно-глибокі пошуки, які можуть гарантувати відповідальність перед законом і суспільством тих осіб, які будуть визнаними винними у причетності до переслідувань чи нападів на представників ЗМІ і ПО [25].

Роль ЗМІ у захисті прав людини є важливою, адже представники медіа можуть як захистити, так і розпалити ворожнечу. Суспільство довіряє ЗМІ, а тому журналісти мають великий вплив на формування громадської свідомості. Правозахисні матеріали журналістів можуть допомогти вразливим групам інтегруватись у суспільство, розібратись з різними соціальними проблемами та бути поміченими і почутими. Поширення адвокаційної журналістики дасть змогу захистити вразливі групи населення та поширити культуру дотримання прав людини.

Отже, засоби масової інформації мають у собі функцію формування та популяризації правової культури громадян. З іншого боку, журналісти повинні чутливо ставитись до проблем меншин і соціально вразливих груп. Медіа повинні фокусувати суспільні інтереси на принципі рівності прав людей, а також дотримуватись норм журналістської етики. Якщо журналісти почнуть більше говорити про права людини, тоді і суспільство буде до цього долучатись.

Висновки до розділу 3.

Права людини мають стати невід'ємною частиною журналістських матеріалів. Ми проаналізували контент українських онлайн-змі щодо публікацій про ромське населення, адже роми є однією з найвразливіших груп. Як показав

аналіз, більшість журналістів звертаються саме до негативного висвітлення ромів, вдаються до поширення дискримінації та стереотипів. Є невелика частина, яка стосується позитивних новин та правозахисних матеріалів. Аналіз дав змогу виділити основні помилки та виокремити рекомендації про те, як журналістам варто писати про ромів. Зокрема, ЗМІ мають давати слово ромам при висвітленні інформації, уникати мови ворожнечі та узагальнень. Журналісти повинні звертати увагу не лише на кримінальні новини, а й поширювати традиції та культуру народу. Тут ЗМІ відіграють важливу роль у протидії порушенням прав людини, адже висвітлюючи інформацію про права людини, журналісти поширюють правову культуру та звертають увагу суспільства на дотримання прав.

ВИСНОВКИ

Аналіз й узагальнення результатів проведеного дослідження дає

можливість зробити такі висновки:

1. Права людини в Україні є найвищою соціальною цінністю. Це прописано і в головному законі України – Конституції. Держава повинна створювати умови, щоб будь-яка людина могла розпоряджатись власними правами ще з народження. Кожний третій українець вважають саме засоби масової інформації найефективнішим способом захисту своїх прав. Тому правозахисна журналістика має головною метою підвищити обізнаність у сфері прав людини, рівності і недискримінації, а також посилення чутливості медіа до проблеми вразливих груп. Правозахисна журналістика – це тематична спеціалізація журналістів, яка охоплює висвітлення широкого кола медіатем, як традиційних, і нових. Поняття “правозахисної журналістики прийшло в Україну з Європи та Америки, а розвиватись ця сфера почалась після подій на Майдані та війною на сході. Тоді журналісти заговорили про права людини і продовжують говорити.

2. У ході дослідження проаналізовані журналістські стандарти та етика роботи журналістів. Основними журналістськими стандартами, які закріплені в Кодексі етики українського журналіста (2012 року), є баланс думок, достовірність, оперативність інформації, відокремлення фактів від коментарів, точність, повнота представлення фактів та інформації щодо проблеми. Права людини, а також діяльність інтернет-ЗМІ регулюються ключовими українськими та міжнародними документами. Зокрема, права людини захищає Декларація прав людини, прийнята 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18), Європейська конвенція захисту прав і основних свобод людини (ст. 10, п. 1). Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.). Одним з головних законів, яким мають керуватись медіа, є Закон України «Про інформацію».

3. У процесі дослідження було проаналізовано специфіку подачі інформації про права людини в українських та іноземних ЗМІ. Журналісти, як четверта влада, повинні акцентувати увагу на незахищених групах населення: роми,

переселенці, люди з особливими потребами, тощо. Але, не висвітлюючи їх в негативному ключі, а навпаки, своїми публікаціями допомагати та звертати увагу на їх права. Завжди у центрі уваги мають бути права людини та їх дотримання. Журналіст може розібратись у ситуації, знайти вихід та запропонувати толерантні способи вирішення проблеми. І звичайно, подавати інформацію, дотримуючись всіх журналістських стандартів. Якщо держава чи суспільство порушує права вразливих верств населення – про це потрібно говорити, писати та допомагати. Ми дослідили українські онлайн-ЗМІ на наявність правозахисних матеріалів та як видання захищають права людини.

Проаналізували контент медій, які за даними Інституту масової інформації, найбільше дотримують професійних стандартів. До рейтингу увійшли видання «Ліга», «Українська правда», «Радіо Свобода», «Новое время». Дослідження показало, що у ці видання активно публікують правозахисну тематику, але деякі взагалі не торкаються даної тематики. Переважно правозахисну тематику висвітлюють у жанрах інтерв'ю, репортажу чи аналітичної статті. Іноземні ЗМІ також часто звертаються до правозахисної тематики і намагаються дати розголосу важливим соціальним питанням.

4. В Україні механізмами захисту прав людини є державні та правоохоронні органи. Проте, захист людини в інтернеті регулюють також і засоби масової інформації. Журналісти повинні приділяти увагу правозахисним матеріалам, аналізувати проблеми, які виникли в суспільстві, поширювати про них інформацію та шукати шляхи вирішення проблеми.

6. ЗМІ повинні гідно та з повагою зображати у своїх матеріалах різні категорії населення. Часто люди зустрічаються з дискримінацією та виключенням з певних сфер послуг. А також вони часто не мають доступу до інформацію про політику, закони і послуг у тих сферах, які мають на них вплив. Це ізолює їх від суспільства та залишає поза політичним, економічним та соціальним життям України.

Своїми матеріалами медіа можуть як закликати до ненависті та поширення

стереотипів, так і поширювати у суспільстві справедливе ставлення до всіх верств населення. Адвокаційна журналістика здатна формувати суспільну дискусію та захистити тих, хто справді потребує допомоги. Журналісти, як четверта влада, повинні акцентувати увагу на незахищених групах населення: роми, переселенці, люди з особливими потребами, тощо. Але, не висвітлюючи їх в негативному ключі, а навпаки, своїми публікаціями допомагати та звертати увагу на їх права. Завжди у центрі уваги мають бути права людини та їх дотримання.

Ми проаналізували публікації стосовно ромської тематики у онлайн-ЗМІ, адже роми є найвразливішою групою населення. Аналіз показав, що 60% новин у виданнях стосується негативної тематики, використовується мова ворожнечі та заклики до дискримінації.

Журналіст повинен розібратись у ситуації, знайти вихід та запропонувати толерантні способи вирішення проблеми. І звичайно, подавати інформацію, дотримуючись всіх журналістських стандартів. Якщо держава чи суспільство порушує права вразливих верств населення – про це потрібно говорити, писати та допомагати. На нашу думку, якщо у системі освітянських журналістських програм буде більше тих, які розглядають ЗМІ крізь призму прав людини, тоді в Україні з'явиться більше професійних правозахисних журналістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виртосу І., Шендеровського К. Права людини та мас-медіа в Україні: Збірник конспектів лекцій [Тексти] / Авт. кол. – За ред. І.Виртосу, К. Шендеровського – Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. – 260 с.

2. Виртосу І., Шендеровський К. Це не лише про меншини // Medialab [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medialab.online/news/advocacy/> (31.01.2018).
3. Гавловський В. Д. Соціальні мережі, чати, форуми, блоги як громадське місце вчинення правопорушення: кримінально-правовий та адміністративно-правовий аспекти / Гавловський В. Д. // Інформація і право. – 2013. – №2(8). – С. 141.
4. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста: практичний посібник / О. П. Голуб ; Інститут масової інформації. – К. : ТОВ Софія-А, 2016. – 184 с.
5. Голяк Л. Несудові форми захисту прав людини (за участі інституту омбудсмена) в Україні та Польщі: порівняльний аналіз / Голяк Л. // К.: Навч. метод. каб. вищ. освіти М-ва освіти України. – 2008. – С. 75.
6. Декларація Принципів толерантності // Резолюція Генеральної конференції ЮНЕСКО// від 16 листопада 1995 р.
7. Декларація «Про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» // Українське релігієзнавство. — 1992. — № 36. — С. 13-14
8. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948 р. //Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 30.
9. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – №48.
10. ЗУ «Про національні меншини».
11. Іванюха Т. Репрезентація правозахисної проблематики у вітчизняному та англomовному телепросторі / Т. Іванюха// Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2019. Випуск 46. С. 180–185
12. Кодекс етики українського журналіста // Журналіст України. № 1. – 2014. – С. 13
13. Колишко С. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018) / Колишко С., Яворський В., Паращевін М. // Резюме дослідження. –

2018. – С. 96.

14. Колосов С. 14. Конструирование социальной ненависти в дискурсе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук / Колосов С. – Тверь, 2004.

15. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник / М. В. Кравчук – 3-тє вид., змін, й доп.- Тернопіль: Карт-бланш, – 2002. – 247с.

16. Кузнецова О. Професійна етика журналістів : Посібн. / О. Кузнецова – Львів: ПАІС. – 2007. – 246 с.

17. Лизанчук В. Війна й стандарти журналістики / Лизанчук В. // Журналіст України. – 2015. – №6, с. 33-34.

18. Марченков А. Гражданская журналистика: понятие, направления, субъекты / Марченков А. // 60 параллель. – 2011. – С. 18.

19. Мостовий Журналістська етика: посібник для підготовки до державного іспиту [Текст] / Авт. кол. – За ред. В. П. Мостового та В. В. Різуна. – Київ, ТЗОВ «ЗН УА», 2014. – 224 с.

20. Новікова М. В. Дослідження проблем ромського населення (за результатами моніторингу в Автономній Республіці Крим, Одеській та Закарпатській областях) / М. В. Новікова – К. Шум-фото, 2014. – 54 с.

21. Паніна Н. Фактори національної ідентичності, толерантності, ксенофобії, та антисемітизму в сучасній Україні / Н. Паніна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005.- № 4. – С.26-45

22. Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум (Рекомендація CM/Rec(2014)6 Комітету міністрів країнам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів – пояснювальний меморандум). Перекладено українською мовою за виданням Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a guide to human rights for Internet users – Explanatory Memorandum – К. : Інжиніринг, 2015. —56 с.

23. Приступенко Т. Теорія журналістики : етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації: Навч. посібн. / Т. Приступенко – К.: Інститут

журналістики, 2004. – 375 с.

24. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам з питань "розпалювання ненависті" // № 97 (20). – 30.10.1997

25. Терновая Л. О., Гольдин Г. Г., Домбровский Ю. Е. Проблемы защиты в международном праве: Инновационный учебник / Терновая Л. О., Гольдин Г. Г., Домбровский Ю. Е. – М.: Международный издательский центр «Этносоциум», 2015. – 246 с.

26. Третьякова О. В. Журналистика и правовая культура общества в контексте развития демократии: монография / О.В. Третьякова – Архангельск: Поморский Унт им. М. В. Ломоносова, – 2011. – 370 с.

27. Третьякова О. В. Проблемы взаимодействия региональных СМИ и правозащитных НПО / О. В. Третьякова // Научные ведомости БелГУ. Серия «Гуманитарные науки». – 2010. – № 24 (95). Вып. 8. – С. 265–271.

28. Шендеровський К.С. Медіакомунікації та соціальні проблеми: Збірка навчально-методичних матеріалів і наукових статей в трьох частинах. Частина перша / Упор., ред. К. С. Шендеровського / Київ. нац. ун-т; Ін-т журналістики. К., 2012. – 288 с.

29. Ширченко Я.І. Журналістська етика: проблеми і концепції (світовий та вітчизняний досвід) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з соц. комун. : спец. 27.00.01 / Ширченко Я.І.. – К., 2008. – 16 с.

30. Janowitz, M. Professional models in journalism: The gatekeeper and the advocate / Janowitz, M.. // Journalism Quarterly. – №52. – С. 618–626.

31. Romy Frohlich,. Between idiosyncratic selfinterests and professional standards: A contribution to the understanding of participatory journalism in Web 2.0. Results from an online survey in Germany / Romy Frohlich,, Sven Engesser, Oliver Quiring. // Journalism. – 2012. – С. 1041–1063.

32. Sue Careless. Advocacy journalism / Sue Careless. // The Interim. – 2005.

33. "The Fall and Rise of Partisan Journalism". Center for Journalism Ethics, School of Journalism and Mass Communication, University of Wisconsin-Madison. 2011-04-

Електронні джерела:

34. Бацюкова С., Виртосу І. Адвокаційна журналістика: світовий та український досвід. – Луганськ, 2013. – Режим доступу: https://issuu.com/irf_ua/docs/rol-2013-7-18_2.
35. Без табу, або Як люди з інвалідністю виборюють право бути батьками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/health/2018/08/2/232499/>
36. Без узагальнень та мови ворожнечі: як журналістам писати про ромів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://detector.media/production/article/140933/2018-09-12-bez-uzagalnen-ta-movi-vorozhnechi-yak-zhurnalistam-pisati-pro-romiv/>
37. Журналісти порушили етичні принципи щодо висвітлення нападу на ромів біля Центрального залізничного вокзалу у Києві [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://imi.org.ua/news/zhurnalisty-porushyly-etychni-pryntsyru-vysvitliuiuchy-napad-na-romiv-u-kyievi-kzhe-i21889>
38. ІМІ підбив підсумки моніторингу онлайн-ЗМІ за новою комплексною методологією оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imi.org.ua/news/imi-pidbyv-pidsumky-monitorynhu-onlayn-zmi-za-novoju-kompleksnoju-metodolohiieiu-otsinky-i23317>
39. Керівні принципи щодо захисту правозахисників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.osce.org/uk/odihr/150476?download=true>
40. Кін Е., Георгеску М. Закладинки: посібник з протидії мові ненависті онлайн через освіту з прав людини. Рада Європи, 2016. URL: https://www.nohatespeechmovement.org/public/download/Bookmarks_UA.pdf
41. Коваленко Н., Шерстюк Н. Роми в Україні: особливості, традиції та стереотипи / Наталка Коваленко, Надія Шерстюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1604968.html>.

42. Концепція універсальності інтернету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.unesco.org/internetuniversality/about>
43. Ліга.нет [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
44. Мирний М. Українці плутають «права людини» з можливістю жити забезпечено / М. Мирний // Центр інформації про права людини [сайт]. – Режим доступу: <https://humanrights.org.ua/> (2 листопада 2017)
45. На першій лінії боротьби: як ключові спільноти долають епідемію ВІЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/health/2019/12/1/239143/>
46. Немає конфлікту журналістки і правозахисниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://humanrights.org.ua/material/marijia_tomak_u_meni_nemaje_konfliktu_zhurnalistki_i_pravozahisnici
47. Новое время [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/>
48. Перемоги правозахисної спільноти у 2019 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.amnesty.org.ua/2019wins/>
49. Половина українців не вірить у незалежність ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/polovina_ukraintsiv_ne_virit_u_nezalezhni_zmi/
50. Поміж циганами і ромами: стереотипи й дискримінація в українських інтернет-змі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/FENIX/Downloads/7561-5344.pdf>
51. Про що мовчать роми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zza.delo.ua/change/pro-scho-movchat-romi-349381/>
52. Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/>
53. Стандарти журналістики — фундамент професійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:

<http://www.aup.com.ua/standarti-zhurnalistiki-fundament-p/>

54. Толерантність vs ненависть. Підсумки аналізу українських онлайн-видань на наявність мови ворожнечі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/128312/2017-07-18-tolerantnist-vs-nenavist-pidsumki-analizu-ukrainskikh-onlain-vidan-na-nayavnist-movi-vorozhnechi/>
55. Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/>
56. Фокіна М. О. Права і свободи людини як об'єкт конституційно-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М. О. Фокіна ; наук. кер. Т. М. Слінько ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 20 с.
57. Чому Україна не захищає права ромів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zmina.info/articles/jiak_ukrajini_integrivati_romiv/
58. Як писати про ромів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medialab.online/news/romy/>
59. Advocacy journalism.[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://en.wikipedia.org/wiki/Advocacy_journalism#Examples
60. Advocacy journalism [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/75479>
61. Stolen Childhoods [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://facesoffreedom.goodweave.org/gallery/?album=108>
62. Is Ukraine turning the corner on LGBT rights? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://freedomhouse.org/blog/ukraine-turning-corner-lgbt-rights>

